

KÖNYVTÁRI INTÉZET

KÖNYV

KÖNYVTÁR

KÖNYVTÁROS

2021/1

Megújult arculati elemek – Oklevelek és falra helyezhető táblák a Minősített Könyvtár címet vagy Könyvtári Minőségi Díjat nyert könyvtárak számára

Kapcsolódó cikkünk a 3. oldalon kezdődik.

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

30. évfolyam 1. szám

2021. január

Tartalom

Műhelykérdések

- Juhász Réka:** A minőség legyél te magad! Avagy milyen gondolatok mentén újult meg a könyvtári minőségmenedzsment arculata..... 3
- Szepesi Judit:** Az online tanulás módszerei és eszközei, avagy gondolatok egy blended képzés margójára 9

Konferenciák

- Németh Márton – Visky Ákos László:** Szubjektív tapasztalatok. Egy online konferencia hasznáról és káráról („404 Not Found” – *Ki őrzi meg az internetet?*)..... 16

Interjú

- Jónás Károly:** Közgazdász-informatikus a könyvtárügy szolgálatában. Interjú a 70 éves Rónai Ivánnal 26

Évforduló

- Vasné Tóth Kornélia:** Munkáiban „a lélek szól a lélekhez”. Az 50 éve elhunyt Bánszki Tamásra emlékezünk 36

Könyv

- Pogány György:** „A tudomány ekként rajzolja világát” II. Doktoranduszok tanulmányai („*A tudomány ekként rajzolja világát*”. *Irodalom, nevelés és történelem metszetei II., Szerk. Fodor József Péter, Mizsera Tamás, Szabó P. Katalin*)..... 42
- Oláh Róbert:** A nemesi udvaroktól a városi iskolákig. Monok István legújabb könyvtártörténeti monográfiája. (*Monok István: A humanizmus és a protestantizmus áttűnései a Magyar Királyság és Erdély olvasmányműveltségében*)..... 48

From the contents

- Réka Juhász:* Renewing the image of Hungarian quality management (3)
Judit Szepesi: Methods and tools of online learning, or thoughts about a blended learning course (9)
Károly Jónás: Economist-IT specialist for libraries
Interview with the 70-year-old Iván Rónai (26)

Cikkeink szerzői

Jónás Károly, az Országgyűlési Könyvtár ny. munkatársa; *Juhász Réka*, a Könyvtári Intézet Könyvtári Minőségfejlesztési Osztályának munkatársa; *Németh Márton*, az Országos Széchényi Könyvtár webkönyvtárosa; *Oláh Róbert*, a Tiszántúli Református Egyházkerületi Nagykönyvtár régi könyves könyvtárosa; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár és Közösségi Ház ny. könyvtárigazgatója; *Szepesi Judit*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Vasné Tóth Kornélia*, az Országos Széchényi Könyvtár Térkép-, Plakát- és Kisnyomtatványtárának munkatársa; *Visky Ákos László*, az Országos Széchényi Könyvtár webkurátora

Szerkesztő:

Tóth Béla István

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné, Dancs Szabolcs, Mezey László Miklós, Németh Márton, Radó Rita, Rózsa Dávid, Szeifer Csaba, Szépvölgyi Katalin, Verók Attila

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3797; E-mail: 3k@oszk.hu; Internet: ojs.elte.hu/3k, ki.oszk.hu/3k, epa.oszk.hu/3k, facebook.com/konyvkonyvtarkonyvtaros

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Sziládi-Szántó Klaudia**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU ISSN 1216-6804 (Nyomtatott)

HU ISSN 2732-0375 (Online)

Juhász Réka

A minőség legyél te magad!

Avagy milyen gondolatok mentén újult meg a könyvtári minőségmenedzsment arculata

„A nő, aki levágatja a haját, arra készül, hogy megváltoztassa az életét” – szól Coco Chanel közismert bölcs meglátása, amely valószínűleg nem csak a női frizurára igaz. A belső és a külső változás gyakran jár kéz a kézben. És ez nagyon is jól van így, hiszen a dolgok akkor vannak harmóniában, ha a külső megjelenés és a belső tartalom egymással összhangba kerül.

Nekünk, a Könyvtári Intézet minőségmenedzsment feladatokat ellátó munkatársainak is ez volt a célunk, amikor Horváth Adrienn kezdeményezésére belevágtunk a könyvtári minőségmenedzsment arculatának megújításába. Bár be kell vallani, hogy a mi esetünkben, a fenti idézettel ellentétben, előbb a belső változás következett be, majd azt követte a külső megújulás, de mindvégig az összhang megteremtése lebegett a szemünk előtt. A 33/2017. (XII. 12.) EMMI-rendelettel a Könyvtári Intézethez kerülő feladat – vagyis a Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőségi Díj pályázatok szakmai előkészítő tevékenysége – tartalmi változásait már számos cikkből* és egyéb fórumokról is ismerheti az olvasó,

* Horváth Adrienn – Tóth-Jávorka Brigitta: *Visszajelzések a könyvtári minőségmenedzsment pályázati rendszer megújításáról – kutatási adatok.* = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 28. évf. 2019. 3. sz. 10–18. p. <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00313/pdf/> (2021.01.10.)

Tóth Máté: *Innovációmenedzsment a könyvtárban.* = Könyvtári Figyelő, 29. (65.) évf. 2019. 1. sz. 71–80. p. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00355/pdf/> (2021.01.10.)

Bognár Noémi Erika – Horváth Adrienn: *Könyvtári minőségmenedzsment: a K1 műhelynap össze-foglalója.* = Könyvtárvilág, 6. évf. 2018. 3. sz. <https://mke.info.hu/konyvtarvilag/2018/07/konyvtari-minosegmenedzsment-a-k1-muhelynap-osszefoglaloja/4932/> (2021.01.10.)

hiszen az új jogszabályi előírásnak már 2018 óta eleget teszünk. 2020-ban pedig lehetőséget kaptunk, hogy a tartalmi átalakulások az arculaton is tükröződjének, azaz megvalósuljon a külső és belső közti összhang.

Akárcsak a hajviselet terén, úgy az élet fontos kérdéseiben is vannak mindent elsősorú változtatások, amikor csak reménykedünk, hogy utólag nem bánjuk majd meg, és vannak kisebb, óvatosabb fazonigazítások. A könyvtári minőségmenedzsment új arculata talán valahol a kettő között helyezkedik el, hiszen megtartottuk a korábbról már megszokott kör alakú logóformát és a minőségre (quality) utaló „Q” betűt, de a megjelenítés újdonsága, akárcsak a színválasztás, egészen más hangulatot kölcsönöz az arculati elemeknek.

Milyen eredmény lebegett a szemünk előtt, amikor hozzáfogtunk a munkához? A hozzáértő marketingesek szerint a jó arculat helyettünk beszél: már akkor elmondja, hogy kik vagyunk, és mit akarunk, amikor még meg sem szólalunk. És itt vigyáznunk kellett, hiszen ezt az arculatot elsősorban nem magunknak terveztük, hanem azoknak a könyvtáraknak, akik az elkötelezett munka révén elnyerik a Minősített Könyvtár címet vagy a Könyvtári Minőségi Díjat. Fontos volt számunkra, hogy ez az arculat ne csak a mi értékeinket, minőségmenedzsmentről vallott elképzeléseinket tükrözze. Szerettük volna elérni, hogy a nyertes könyvtárak büszkén használják, és magukénak érezzék mind külső megjelenésében, mind a belső tartalmak vonatkozásában – legyen szó bármely könyvtártípusról.

Az arculati elemek közül mindenekelőtt annak központi elemét, a logót kívántuk megújítani, valamint a logóra építve a nyertes könyvtáraknak szánt okleveleket és táblákat, és a Könyvtári Minőségi Díj nyertesének szánt díszdíjat. Mindemellett néhány új elem kialakítását is tervbe vettük.

A grafikusnak szóló specifikációban azt a célt fogalmaztuk meg, hogy a készülő arculatnak – különösen a logónak – jelképeznie kell a könyvtárak több ezer éves hagyományra épülő, de dinamikusan fejlődő világát, valamint a Total Quality Management (TQM) alapú minőségmenedzsment szellemiségét is. Mindezt persze modern, letisztult formában úgy, hogy különböző méretű és anyagú felületeken is jól használható legyen. Szerettünk volna egy kifejező és egyben szerethető logót, amely visszatükrözi használója kiemelkedő teljesítményét.

A grafikus által elkészített három logóterv közül az alábbi esetben találtuk úgy, hogy megfelel ezeknek a kívánalmaknak.

Alaplogó

Az új alaplogóforma nem szakított radikálisan az előzővel, továbbra is egy Q betűt formáz, ami a minőség, vagyis az angol quality szó kezdőbetűje, és a különböző minősítések bevett szimbóluma. Így az értő szemek már első pillantásra láthatják, hogy mit is jelképez. Ugyanakkor a Q betűt alkotó körív rovátkái kinek-kinek mást jelenthetnek. Eszünkbe juttathatják egy nyitott könyv lapjait, vagy akár az egymás mellett sorakozó könyvek gerinceit, hasonlíthatjuk a nap sugaraihoz is őket, de van akinek az összetartó csapatot szimbolizálják. A rovátkák monotonitását töri meg a Q betű szára, valamint a körív kétféle színe, melyeknek szintén jelentésük van. Az arany-sötétkék párosításból az arany a kiválóságot, de bizonyos színértelmezések szerint az önismeretet is jelképezi. A sötétkék a bölcsesség és az intellektus szimbóluma, de a megbízhatóságot is szokás e színhez társítani. Ezeketől az apróságoktól válik az új logó kifejezetten a könyvtárak minősítésének Q betűjévé.

A Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőségi Díj esetében kismértékben eltér egymástól mind a logó, mind az oklevél és a tábla, és az utóbbiakra a nyertes könyvtárak számára természetesen felirattal kerül fel a logó. A megkülönböztetés a feliraton túl a színekkel való játékban jelenik meg.

Minősített Könyvtár cím- és Könyvtári Minőségi Díj-logó

A Könyvtári Minőségi Díjhoz korábban is járt dísztárgy. Ezt a hagyományt szerettük volna tovább folytatni, de szintén megújított formában. A díjat nem hétköznapi anyagból, és kortárs formavilággal képzeljük el. Így esett a választásunk a betonra, amely a stabilitást szimbolizálja, és ma már nemcsak az építőipar, de a képző- és iparművészek is előszeretettel használják: értő kezekben különleges tárgyak, ékszerek is készülnek belőle. A beton és az üveg találkozásából pedig kifejezetten izgalmas dísztárgy jött létre. A betondísz tervezője és kivitelezője a *MOHA design* (Molnár Ádám) volt, az üvegbetétet *Balla A. Benjamin*, a MOME művészstanára készítette.

Könyvtári Minőségi Díj – betondísz (Fotó: Visky Ákos László)

Mint ahogy a cikk első részében már jeleztem, a korábban is meglévő elemek megújításán túl újak kialakítását is tervbe vettük. Lássuk, mik ezek! A szervezet eredményességét szerettük volna minden nyertes könyvtár munkatársa számára kézzelfoghatóvá tenni valami apró elismeréssel, személyre szóló ajándékkal is. Némi töprengés után végül a logót ábrázoló kitűző mellett döntöttünk, amely a ruhán, táskán, vagy akár más felületen elhelyezve emlékeztethet mind a személyes erőfeszítésre, mind a közös sikerre, és alkalmas arra is, hogy kifejezze a csapat összetartozását. A kitűzők tervezője és kivitelezője a MaroArt volt.

Az eddig felsorolt arculati elemek mind a nyertes könyvtárak számára készültek, de szerettük volna az alaplogót több olyan felületen is megjeleníteni, amelyet a Könyvtári Intézet Könyvtári Minőségfejlesztési Osztályának munkatársai használnak. Egyrészt mi is kötelező érvényűnek érezzük a magunk munkájára nézve a TQM alapelveit, másrészt szeretnénk, ha a logót és az arculatot megismerné és megszeretné a szakma. Célunk, hogy a könyvtári minőség brandhez olyan fogalmak társuljanak, mint a szakértelem, a nyitottság, a szakmai méltóság. Ezért jelenítjük meg a logót kiadványainkon, előadásaink diasorain és nyilvános rendezvények alkalmával roll-upon. Szeretnénk, ha közvetítené azt az üzenetet is, hogy bár a logó használatának lehetősége elkötelezett és áldozatos munka eredménye, de mégis minden könyvtár számára elérhető.

A fent leírt üzenetet kívántuk tovább erősíteni egy olyan szlogennel, amely könnyen megjegyezhető és tömören foglalja magába a lényegét. *A minőség legyél te magad!*

szlogent Weöres Sándor *Tíz lépéső* című verse inspirálta. Ezzel a gondolattal arra igyekszünk felhívni a figyelmet, hogy a minőségmenedzsmentnek csak akkor van értelme, ha az nem külső nyomásra, hanem belső indítatásból ered – lényegében maga a TQM is ilyen szemléletet kíván meg. Emellett szeretnénk hangsúlyozni az egyéni teljesítmények jelentőségét a szervezet teljesítményén belül. Ez a munkatársak számára rangot és egyben felelősséget jelent. Úgy gondoljuk, hogy ez a jelmondat alkalmas arra, hogy mind az egyén, mind a szervezet megtalálja benne a maga számára leginkább ösztönző értelmezést.

A fenti gondolatok továbbítását, széles körű terjesztését szolgálják azok a tollal kiegészített, logóval ellátott jegyzetfüzetek, amelyeket konferenciák, szakmai találkozások alkalmával kívánunk az érdeklődőknek ajándékozni. Ezek kiválasztásánál előnyben részesítettük a minimalista megjelenést.

Szerettük volna kifejezni megbecsülésünket a felkért szakértőink munkája iránt, és egyben segíteni szakértői tevékenységüket egy apró figyelmességgel. Így számukra egy logóval ellátott mappát és egy szlogennel ellátott tollat álmodtunk meg, amelyeket a helyszíni ellenőrzések során is használhatnak majd. A toll és a mappa nemcsak praktikus, de az egységes megjelenést is elősegíti.

Logóval ellátott jegyzetfüzet és mappa, ajándéktoll a szlogennel, kiegészítők (Fotó: Visky Ákos László)

Végezetül köszönet illeti az arculatot tervező grafikusot, Olajos Mária Csenget a kreativitásért és a kitarató együttműködésért, valamint a Könyvtári Intézet igazgatóját, Fehér Miklóst a támogatásért és a különböző arculati variációk vé-

leményezésében való részvételért, továbbá Békésiné Bogárné Noémi Erikát az alapos és körültekintő szervezésért, és végül, de nem utolsósorban az Emberi Erőforrások Minisztériuma Könyvtári és Levéltári Főosztályát, hozzájárulásuk és támogatásuk nélkül az új arculat nem jöhetett volna létre.

A Könyvtári Intézet Könyvtári Minőségfejlesztési Osztályának munkatársai bíznak abban, hogy a könyvtáros szakma mielőbb megismeri és megszereti a könyvtári minőség új arculatát, és a címet és a díjat elnyerő könyvtárak magukénak érzik majd. Titkon azt reméljük, hogy üzenetével hozzá tud járulni ahhoz is, hogy minél több könyvtár elinduljon a minőség útján.

Véleményüket, észrevételüket a jubasz.reka@oszk.hu e-mail-címre várjuk.

A projekt megvalósításában partnereink voltak:

Yo'self
(Olajos Mária Csenge)

MaroArt

MOHA design
(Molnár Ádám)

A KMÉR, vagyis a Könyvtárak Minőségi Működésének Értékelési Rendszere azon könyvtáraknak nyújt segítséget, akik tudatosan szeretnék intézményüket fejleszteni, akik szeretnék megfelelni törvényi kötelezettségüknek (1997. évi CXL. törvény 55. § (1.) bekezdés k) pontja), tehát szolgáltatásaikat a könyvtári minőségirányítás szempontjait figyelembe véve szervezik; továbbá akik fel szeretnék készülni a Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőségi Díj pályázatokra.

A nyomtatott KMÉR-t kérésre ingyenesen eljuttatjuk Önhöz és könyvtárához.
Igényleadás: minoseg@oszk.hu

Szepesi Judit

Az online tanulás módszerei és eszközei, avagy gondolatok egy blended képzés margójára

Bevezető

A koronavírus miatt az ország közgyűjteményei bezártak, nem látogathatók, azonban a szakmai munka folytatódik a bezárt ajtók mögött, ennek köszönhetően a szolgáltatások különböző formái továbbra is elérhetők az online térben. A Könyvtári Intézet *Az online tanulás módszerei és eszközei* címmel 30 órás engedélyezett blended képzést hirdetett meg, személyes találkozókkal (október 21. és november 11.). A képzés célja, hogy a résztvevők megismerjék az online tanulás-hoz, tanulási környezethez kapcsolódó fogalmakat, jellemzőket, módszereket és eszközöket. A cikk szerzője mellett további két oktató működött közre a képzésben, jelen írás a képzés tapasztalatait a szerző szempontjából kívánja összegezni.

A tudásátadás és a könyvtárak

A tanulás-hoz és az oktatás-hoz szükséges elsődleges források egyike a könyvtár. Bár értékes anyagokat tárol, a tanulási tevékenységekhez való hozzájárulását a múltban nem ismerték el megfelelő mértékben.

Ennek okai a következők:

- Nyilvánosan nem hangoztatták az oktatás-hoz szükséges könyvtári anyagok fontosságát.

- A tanulók többsége (fizikailag) valóságos tantermekben szerezte bizonyítványait, diplomáit. A könyvtárlátogatások ugyan jótékonyak hatottak a tanulók ismeretfelhalmozására, de ezek nem minden esetben voltak kötelezőek.
- Az oktatásban hangsúlyos szerepet kapott az előadások és a kijelölt olvasmányok bemagolása és memorizálása, így a tanulók kevés kíváncsiságot, kezdeményezést vagy kritikus képességet mutattak.

Ezt a helyzetet enyhítette a tudomány és a technológia fejlődése és a különféle területekre történő szakosodás. Következésképpen a hangsúly az oktatási tevékenységekről átkerült a tanulási tevékenységekre, amelyek több közreműködést kívánnak meg a tanulóktól, és a résztvevők intenzív bevonását igénylik. Ezek az erők nemcsak az oktatási szektort irányították a tanításhoz és tanuláshoz szükséges új eszközök átgondolására és megalkotására, hanem rávilágítottak a könyvtárak kiegészítő és hiánypótló szerepére is.

Forrás: <https://pixabay.com/hu/>

Blended képzés

Először is tisztázzuk, mit jelent a blended képzés fogalma. Meghatározásunk szerint: a blended képzés olyan oktatásmódszertani megoldás, amely egymásba integrálja a jelenléti oktatási tevékenységet az online oktatási tevékenységekkel, az irányított tanulást az önszabályozó tanulással és a szinkron kommunikációt az aszinkron kommunikációval.

A blended képzési forma meglehetősen hatékony, és jelentős népszerűség övezi, mert nemcsak a pusztá önképzést helyezi fókuszba, hanem a közvetlen, személyes konzultációnak is helyet ad, valamint lehetővé teszi az elméleti és gyakorlati oktatást korszerű eszközök bevonásával.

A hagyományos és a blended tanulás közötti különbség nem csupán a tanult anyag elsajátításának mélységében van, hanem az önfegyelemben, az önirányításban, a felelősségtudatban és a képzésben részt vevő motiváltságában.

Blended képzések a Könyvtári Intézetben

A Könyvtári Intézet – e-learning tevékenységére vonatkozó stratégiai tervében foglaltaknak megfelelően – egyre több tanfolyamot engedélyezett blended formában. Ennek köszönhetően a jelentkezők blended képzésben tanulhatnak az online tananyagok szerkesztéséről, a távoktatás módszertanáról, és legutóbb a tanulás sajátosságairól állítottak össze továbbképzési programot, tekintve, hogy az online oktatás és tanulás során nemcsak a tanár szerepe változik, hanem a résztvevőknek is másfajta kompetenciákkal kell rendelkezniük.

Az online tanulás módszerei és eszközei című képzésről

Az oktatás és a tanulás módszertana egymással kölcsönhatásban van, így szinte nem is lehet elválasztani egymástól a két nézőpontot, de ezúttal igyekeztünk elsősorban a tanulói szemszögből összeállítani az önálló tanuláshoz szükséges eszköztárat. A képzés típusából következően a tananyag átadása részben távoktatásban történt, részben pedig kontaktórákon, személyes jelenléttel. A járványhelyzet miatt végül nem minden a terveink szerint alakult.

Az online tananyag

A képzéshez online tananyagot készítettünk, valamint összeállítottuk a hozzá kapcsolódó kötelező és ajánlott irodalom listáját. Az oktatási tartalmat a nyílt forráskódú *eXeLearning* XHTML-szerkesztővel készítettük el, és ennek a szoftveres verzióknak a PDF-verzióját is elérhetővé tettük. Mind a HTML5-ben készült, mind a PDF-formátumban összeállított ismereteket a Könyvtári Intézet távoktatási portálján tettük elérhetővé és letölthetővé a tanfolyamok résztvevői számára. (A képzés ideje alatt a multimédiás tananyag fejlesztése is folyamatban volt, de sajnos, a képzés első alkalmával még nem tudtuk használni.) Az online tananyag (HTML5) a teljes átadandó ismeretanyag esszenciáját jeleníti meg, kiemelve a lényeges részeket. A tananyagban elhelyeztünk néhány ellenőrző kérdést is a gyakorláshoz. Az ismeretek kiegészítéseként olvasnivalókat ajánlottunk, amelyek nem részei ugyan a kötelező irodalomnak, de segítik az elmélyülést az adott témakörben.

Arra törekedtünk, hogy mindenki számára megjeleníthető legyen a tananyag. A résztvevők többsége rendelkezik számítógéppel vagy okoseszközzel és internethozzáféréssel, így a böngészőkben megjeleníthető tartalom kezelése nem okozott gondot senkinek.

1. konzultációs nap

Az első konzultációs napot a meghirdetett időpontban, a Könyvtári Intézet hagyományos oktatótermében megtartottuk, bár felmerült bennünk a kérdés, hogy az ország több pontjáról érkező jelentkezők számára az utazás és a találkozás a járványügyi helyzet miatt mekkora kockázattal jár. Többen hezitáltak, de végül csaknem mindenki jelen volt a résztvevők közül.

Az adminisztrációs teendők elvégzése után tértünk rá a tanfolyami „órarend” ismertetésére. Nem mindenki vett részt korábban távoktatásban, ezért úgy gondoltuk, hogy fontos ismertetni a tanfolyam menetét, az órák megoszlását és az önállóan elsajátítandó tananyagot. Elmondtuk a tudnivalókat a képzést lezáró dolgozatról, és ötleteket adtunk annak témaválasztásához.

A nap folyamán vázlatosan ismertettük a tananyagot, bemutattuk az e-learninghez kapcsolódó fogalmakat, összehasonlítottuk a fizikai és az online tanulási környezetet, beszéltünk az online tanulás módszereiről, azokról a tanulói és oktatói kompetenciákról, amelyek az online tanulás és oktatás folyamatához szükségesek. Igyekeztünk eloszlatni az online tanulással kapcsolatos aggodalmakat, de arra is felhívtuk a figyelmet, hogy a távoktatás más hozzáállást kíván a résztvevőktől, mint a tisztán jelenléti oktatás. Itt nagyobb önállóságra van szükség, jól kell gazdálkodni az idővel, elengedhetetlen a tanulási motiváció és a felelősségérzet a vállalt tanulási feladat iránt.

Beszélgető formában ismerkedtünk meg a kollégákkal, céljaikkal, előzetes ismereteikkel. Többen közülük a közoktatásban könyvtárostánárként dolgozva már szereztek több-kevesebb tapasztalatot a digitális oktatás területén, és a pedagógus végzettségük is segítségükre volt. A résztvevők közül néhányan felhasználóképzések keretében próbálták ki az elektronikus oktatási tartalmakat és eszközöket, vagy a jövőben terveznek online programokat szervezni.

2. konzultációs nap

A második személyes találkozást a tanfolyam végére időzítettük, hogy legyen mód a tananyag távoktatási részének feldolgozására, az online tanulás során felmerült kérdések összegyűjtésére, illetve segítséget tudjunk adni a záródolgozat elkészítéséhez. Mivel ezt eredetileg személyes jelenlétű, gyakorlati jellegű foglalkozásnak terveztük, ide került be az okostábla használatának bemutatása is.

Sajnos azonban a járványhelyzet miatt hozott korlátozó intézkedések következtében az utolsó pillanatban le kellett mondanunk a jelenléti oktatásról. Ugyanakkor semmiképpen sem akartuk elhalasztani a tanfolyam második napját, ezért inkább azon dolgoztunk, hogy alternatív megoldást találjunk, és a szükséges tudásanyagot (gyakorlati ismeretek, okostábla bemutatása) közvetíteni tudjuk a jelentkezőknek.

A Microsoft Teams alkalmazás tapasztalatai

A tanfolyamfelelős segítségével mindenkit értesítettünk a változásról és arról, hogy a *Microsoft Teams* szoftver segítségével tudjuk majd megtartani a képzési napot. Így nem kellett utaznia senkinek, viszont otthon (vagy a munkahelyen) mindenkinek meg kellett oldania, hogy kapcsolódni tudjon a Teams-csoporthoz a megadott napon. Kisebb zökkenőket okozott, hogy nem mindenkinek volt tapasztalata az alkalmazás használatában. Volt, aki másik szoftvert (Google Classroom, Zoom stb.) preferált volna, mert azzal jó tapasztalatai voltak, vagy az adott munkahelyen egy másik szoftver használata terjedt el. Mivel a Könyvtári Intézet mint tanfolyamszervező számára a Microsoft Teams áll rendelkezésre, annak használatára került sor.

A nap során számos problémával kellett megküzdeni. Nem igazán maradt idő a kapcsolat előzetes kipróbálására sem, így csak a tanfolyam reggelén nyílt lehetőség arra, hogy kinek-kinek támogatást nyújtsunk a belépéshez. Akik munkahelyről akartak belépni, esetenként jogosultsági akadályokba ütköztek, vagy az informatikai biztonsági rendszer nem adott lehetőséget a belépésre. Az egyik tanfolyami résztvevő személyesen az OSZK-ban követte az eseményeket. Az otthonról bejelentkezők esetében előnyös volt, ha rendelkeztek számítógéppel, internetkapcsolattal, videokamerával, hangszóróval és mikrofonnal.

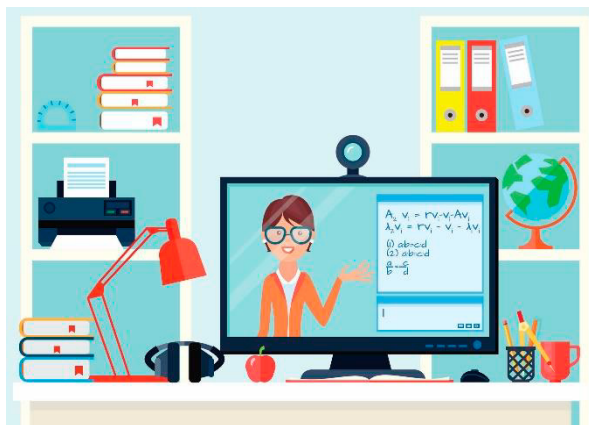
Végül némi késéssel és kisebb nehézségek árán, de mégiscsak meg tudtuk tartani az órákat, ha nem is olyan hatékonysággal, mint ahogyan az személyesen történhetett volna. A stabilabb kapcsolat érdekében az oktatók előadása alatt kértük, hogy mindenki kapcsolja ki a mikrofonját és a kameráját, hogy a hang- és képátvitel során a lehető legkevesebb zavaró tényező merüljön fel. A tapasztalatok szerint nem a böngészőben működő Microsoft Teams-verziót célszerű használni, hanem – ha van rá lehetőség – a letölthető, asztali alkalmazást.

Problémát jelentett az is, hogy aki munkahelyről jelentkezett be, nem tudta egész napra foglalni az eszközöket és a helyet, így erre is tekintettel kellett lennünk. (Ez a probléma természetesen otthoni környezetben is jelentkezhet, legfeljebb más okból.) Az ismertetett nehézségek miatt valamivel rövidebb volt a képzési idő, ennek kompenzálására kisebb otthoni feladatokat adtunk a képzés résztvevőinek. Az elkészítésükre kitűzött határidőt a helyzetre való tekintettel egyszer meg kellett hosszabbítanunk, de végül mindenki elkészült a feladatokkal.

Feladatok, záródolgozat

A kisebb feladatok egyúttal a tananyag gyakorló feladatai voltak, ezekkel próbáltuk rögzíteni a már megszerzett és elsajátított ismereteket. Ezeket mindenki a saját időbeosztása szerint, a bemutatott weboldalak, szolgáltatások (infografika, gondolattérkép, PPT-szerkesztők, tartalommegosztási lehetőségek) használatával tudta megoldani.

A záródolgozat témája a következő volt: tervezzen meg egy személyes online tanulási környezetet maximum 3–5 oldal terjedelemben. Nagyon szép megoldások születtek, sőt volt, aki eleve egy választott alkalmazás köré alakította ki azt az online térben.

Forrás: <https://pixabay.com/hu/>

Tervek

Bár a Könyvtári Intézetben sok évre nyúlik vissza a távoktatási tapasztalat, de csak az utóbbi években indult meg az online tananyagok tudatos fejlesztése és az online oktatás lépcsőzetes bevezetése. A Digitális Oktatási Stratégia sürgeti az e-learning alkalmazását az oktatás minden szintjén, így a felnőttképzésben is. A Könyvtári Intézet is ennek szellemében tervezi a szakmai továbbképzések átalakítását. Az e-learning stratégiai tervben kijelölt fejlesztési irány mindenképpen a blended és az online oktatás elterjesztése felé mutat, amely rugalmas és költség-hatékony megoldást kínál a szakmai ismeretek rendszeres frissítésére, bővítésére.

A tantermek felújítása és az új eszközök beszerzése megvalósult. Az intézet számára több hely került kialakításra, és könnyebben elérhetővé vált a két oktatóterem. Egymás mellett kapott helyet a jelenléti oktatásra tervezett két, egyenként harminc fő befogadására alkalmas helyiség, közülük az egyikben minden tanfolyami résztvevő modern asztali számítógépeken dolgozhat. A másik tanteremben csak az oktató használ számítógépet, de mindkét teremben van okostábla és kivetítési lehetőség. Ezeket a termeket az intézet már használja, igaz, a járvány miatt sokszor csak „félházzal” üzemelnek.

Az engedélyezett tanfolyamok között növekedett a blended képzések száma. Az utóbbi években egyre több, részben távoktatásban megvalósuló továbbképzésre kapott engedélyt az intézet.

A stratégiai tervnek megfelelően az OKR-projekt keretében alakult munkacsoport támogatásával új online tananyagok bevezetéséhez is készültek kéziratok, illetve ahol ez reálisnak tűnt, elkezdődött a korábbi tananyagok átalakítása a távoktatás sajátosságainak megfelelően. Természetesen nem minden tananyag alkalmas a digitális oktatásra, és nem mindig egyszerű ez az átalakítás, de a munkacsoport igyekszik ebben a kéziratok megíróinak a segítségére lenni.

Bár jó úton halad a stratégiai célok megvalósítása, azonban a szűkös fejlesztői kapacitás korlátozó hatással van az elektronikus oktatás bevezetésére: a korszerű tanulási környezet és az e-learning környezet fejlesztésével lassabb ütemben haladunk, mint ahogy szerettünk volna.

Mindenesetre az oktatási tevékenységet menedzselő e-learning rendszer kialakítása folyamatban van. A szűkös fejlesztői kapacitás mellett a világjárvány is nehézségeket okoz: lelassult a fejlesztés, így a rendszer bevezetése is késik. Az átmeneti időszakban az elkészült online tananyagokat olyan verzióban szolgáltatja a Könyvtári Intézet a képzésben részt vevőknek, amelynek a lejátszásához csak böngészőre van szükség. Így fokozatosan egyre jobban hozzászoktathatók a képzésre jelentkezők és az oktatók a digitális oktatáshoz.

Összefoglalás

Számos nehézséget és kellemetlenséget okoz az emberek hétköznapjaiban a koronavírus-járvány, viszont a digitális oktatás tekintetében előrelépést hozott a rendkívüli helyzet. Szinte egyik hétről a másikra kényszerültünk a személyes találkozások számának lecsökkentésére, az online kommunikáció kiterjesztésére, az elektronikus eszközök és alkalmazások használatára. Továbbra sem csökken a tanulási kedv, de nagyon fontos, hogy egyre több lehetőség legyen a tanulásra a személyes jelenlét mellőzésével vagy csökkentésével.

A képzésben részt vevők elvárásai és véleménye jelentősen segítik a képzések oktatóinak és oktatásszervezőinek munkáját. Az igények, ötletek, javaslatok beépülnek a következő tanfolyam menetébe. A blended rendszer a szervezők részéről – a tapasztalatok figyelembevételével – folyamatos fejlesztést, naprakész frissítést igényel. Ez azonban az előnye is, hiszen viszonylag gyorsan igazítható a résztvevők igényeihez.

(A cikkben ismertetett képzés a 2021-es képzési tervben is szerepel. A tanfolyamok következő időpontjairól hírt fogunk adni a Könyvtári Intézet weboldalán.)

Tisztelt Olvasónk! Ezúton tájékoztatjuk, hogy a jelen, online módon megjelent cikk a nyomtatásban megjelent azonos című írás utolsó érvényes, lezárt változata. Szepesi Judit

Németh Márton – Visky Ákos László

Szubjektív tapasztalatok

Egy online konferencia hasznáról és káráról

Az alábbiakban két különböző szempontból készült összefoglaló olvasható a 2020. december 2-i „404 Not Found” – *Ki őrzi meg az internetet?* című videókonferencia és workshop előkészítéséről és lebonyolításáról. Visky Ákos László szervezői oldalról közelít a konferenciához, míg Németh Márton résztvevői szemmel mutatja be az eseményt, azonban közös bennük a személyes tapasztalatokon nyugvó megközelítésmód.

Szervezői szemmel

Az elmúlt években az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben indult webarchiválás projekt szakmai rendezvényeként évi rendszerességgel szervezzük meg a bevezetésben olvasható workshopot¹. Amit bár workshopnak hívunk (most először került a rendezvény megnevezésébe a konferencia), mert szeretnénk ezt a jelleget is erősíteni, sokszor mégis a konferencia jelleg a domináns, előadásokkal, beszélgetésekkel és bemutatókkal, melynek célja a webarchiválás tevékenységének, eredményeinek hazai népszerűsítése, és a kapcsolatépítés más érintettekkel. Ezeket a rendezvényeket mindig igyekszünk egy aktuális témához kapcsolni, ami 2020-ban a közép-európai webarchívumok együttműködési lehetőségei és összekapcsolásuk előnyei lett volna. Ez azonban az év elejétől kibontakozó koronavírus-járvány miatt meghiúsult. Szerencsére B tervként kézenfekvő volt a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (KDS)² keretében néhány megyei könyvtárral akkortájt lezáruló együttműködésnek szentelni az őszi rendezvényt, hiszen ez szintén a közös munka és feladatmegosztás előnyeire mutatott példát,

igaz, eredeti terveinkkel ellentétben csupán hazai és intézményi szinten.³ Mire szeptemberben tevőlegesen elkezdtuk a szervezést, már tudtuk, hogy online keretek között lesz lebonyolítva a konferencia.

Mondhatnánk, hogy némi rutinnal fogtunk a munkához, hiszen már három sikeres rendezvényt tudunk a hátunk mögött, habár azok hagyományos keretek között megtartott offline konferenciák voltak. Ezért felvetődött bennünk a kérdés: mégis miben lesz más mindez online formában? Mindenki kényelmesen rágcsálhatja a peracet az előadások alatt otthonában, nem kell a szünetre várjon? De várjunk csak, a szünet nem csak a testi felfrissülésre szolgál, a legfontosabb kollégák közötti beszélgetések ekkor zajlanak. De hát most mindez hogyan lesz? Eközben a program véglegesítése és a belső előkészítő munkák jól haladtak, egyedül a nívó kapcsán szaporodtak a kérdőjelek – de előbb gyorsan szaladjunk át a főbb csomópontokon!

2019

2018

2017

A rendezvény kötelező eleme az éves munka összefoglalása, melyet ezúttal is *Drótos László* témafelelős vállalt magára, a moderátori szerepet pedig szokásos módon *Moldován István* töltötte be. Mivel 2020-ban történt a hazai webarchiválás jogi háttérének⁴ megteremtése, kézenfekvő volt, hogy erről *Szöllás Péter*, az Emberi Erőforrások Minisztériuma főosztályvezetője adjon áttekintést. *Maczelka Árpád* projektkoordinátort a KDS általános bemutatására kértük fel, jómagam pedig az intézmények közötti együttműködés lehetőségeit ismerttettem. Szerettünk volna KDS-partnereinknek is teret adni, ezért kértük fel előadónak *Szécsényi Orsolyát* az egeri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárból, aki a saját intézményi szemszögükből mutatta be a projektben való részvételt. Mivel tavaly nemcsak jogi területen történt látványos előrelépés, hanem szoftveres fejlesztések is történtek, a délutáni workshopon *Drótos László* és *Németh Márton* webkönyvtárosok olyan szoftvereket mutattak be, amelyekkel kisebb helyi webarchívumok is kialakíthatók.

Sajnálatos módon hiába voltak rendszeres előkészítő megbeszélések, mégis becsúszott egy apró, de szerencsére még időben orvosolható hiba. Mivel a szó elszáll, és írásos lenyomat sem születik mindenről ezeken a rendezvényeken, ezért videófelvételt szoktunk készíttetni, hogy utólag is megtekinthetők legyenek az előadások, azonban nem számoltunk ennek a személyiségi jogi

feltételeivel. Már javában folyt a regisztráció, amikor szembesültünk ezzel a problémával, amit úgy tudtunk orvosolni, hogy az előadóktól és az előzetesen jelentkezőktől beleegyező nyilatkozatot kértünk utólag, illetve úgy módosítottuk a jelentkezési űrlapot, hogy a továbbiakban csak a kép- és hangfelvétel tudomásulvétele mellett lehetett regisztrálni.

Muszáj kitérnünk az informatikai problémák ismertetésére is, mert a tavalyi év során sokan szembesültek hasonlóval az online életre való áttérés során, amit valószínűleg mindenki kicsit másképp oldott meg, nem nélkülözve közben a rögtönzött elemeket sem. Az mindenki számára egyértelmű lehet, hogy az internetkapcsolat bár feltétele, önmagában még nem elég egy online konferencia sikeres lebonyolításához. Sokan bele sem gondolnak, hogy amikor azt mondják „felteszem a világhálóra”, az pontosan mit jelent? Egy nyomtatott könyvet fel tudok tenni a könyvespolcomra, de az e-könyvet hogyan teszem fel, hova és milyen lépésekkel? Bizony szoftverekre van szükségünk és tárhelyet szolgáltató szerverekre, és ehhez némi informatikai segítség sem árt. Szerencsére nekünk mindkettő kéznél volt: támaszkodhattunk az OSZK informatikusaira és a 2020 elején használatba vett *Microsoft Office 365* programcsomagra, azon belül is a *Teams* applikációra. A járványhelyzet következtében hirtelen nagy kereslet lett a különböző online kommunikációt lehetővé tevő programokra, melyek előnyeinek és hátrányainak taglalása még jó ideig muníciót szolgáltat az informatikai lapok számára. Azonban nem mindegyik alkalmas nagyobb létszámú rendezvény lebonyolítására úgy, hogy a résztvevőknek megfelelő felhasználói interakciót biztosítson, ráadásul ingyen. És azt azért lássuk be, ha egy intézmény leteszi a voksát egy fizető programcsomag mellett, amelynek van a feladat elvégzésére alkalmas eleme, akkor nüansznyi előnyök miatt nem fog újabbat vásárolni.

Igyekeztünk felkészülni minden eshetőségre. Heyran Balázs informatikus kollégánk segítségével lépésről-lépésre építettük fel a konferencia modelljét, ami persze mások tapasztalataira is támaszkodtunk, gondolunk itt például az őszi Networkshopra. Ezúttal nem az volt a kérdés, hogy hányan férnek el az OSZK dísztermében, és hogy milyen legyen a hangosítás, vagy hogy hova kerüljön az előadói pulpitus, hanem hogy hogyan lehet biztosítani a résztvevők megszólalását; és szükség esetén miképp lehet technikai segítséget nyújtani a közönségnek vagy az előadóknak, akár az előadások közben. Ugyanis a Teams eredendően egy szervezet belső kommunikációjának támogatására lett kialakítva, és bár sokat fejlesztették az elmúlt időszakban az új kihívásra reagálva, azért még vannak benne megkötések. Meg lehet hívni szervezeten kívüli felhasználót egy értekezletre, aki egy gyors regisztrációt követően ingyenesen használhatja, akár telepítve, akár böngészőn keresztül az Teamset, de nem minden esetben működik minden funkció. Márpedig pont az lenne a lényeg, hogy az intézményi és a külsős résztvevők egyaránt megtekinthessék az előadást, vagy adott esetben hozzá tudjanak szólni. Ha már egyszer rákényszerültünk az online formára, akkor ki tudjuk használni

azokat a funkciókat is, melyekkel gazdagabbá tehetjük az információáramlást, például a külön beszélgetéseket biztosító chattel. (Azt most hagyjuk, hogy milyen vicces kifejezéseket használnak a programok, mi az „esemény”, mi a „szoba” – amit nem kell soha kifesteni –, és ezeket hogyan tudja magának lefordítani egy laikus felhasználó.) Futó ötletként ugyan felmerült, hogy a külső résztvevők ideiglenes OSZK-s hozzáférést kapjanak, de végül elvetettük ezt az ötletet. Így aztán a lehetőségek és a korlátok végiggondolása után egy csoportot hoztunk létre a rendezvény lebonyolítására, mert ez a forma biztosított minden olyan funkciót, melyet szükségesnek gondoltunk.

Persze ez csak a kérdések egyikét zárta le. Mivel a Teams nem egy általánosan ismert program, szükségesnek gondoltuk egy rövid segédlet elkészítését, valamint lehetőséget biztosítottunk a program tesztelésére, mely során az érdeklődők előzetesen, tét nélkül ismerhették meg és próbálhatták ki az egyes funkciókat. Ugyanezt biztosítani kellett az előadók részére is, hiszen nekik a prezentációjukat is kezelni kell az előadás alatt, és a Teams többféle módot is biztosít a képernyő megosztására. Ezt a funkciót érdemes csak az előadók részére fenntartani, a véletlen és zavaró megosztások elkerülése végett. De vajon érdemes-e központilag letiltani a résztvevők mikrofonját, vagy elég, ha csak kérjük azok kikapcsolását? Vajon mennyire működik, hogyha valaki szót kér és bekapcsoljuk a hangot, vagy ez csak megtöri az amúgy is feszélyezett spontaneitást? Nem tudhattuk előre, hogy a rekordszámú résztvevők milyen készségekkel, tapasztalatokkal – és tegyük hozzá: eszközökkel rendelkeznek. A hangulatot oldhatja, ha egy kiscica nyávogása beszűrődik előadás közben, de bizonyos esetekben ez kellemetlen is lehet (pl. a felvételtől bejátszott megnyitó alatt, ahol nincs lehetősége az előadónak viccel elütni a dolgot). Bízunk benne, hogy egy ilyen baki, vagy ha valaki anélkül akar hozzászólni, hogy megadta volna magának a hangot – mert végül mindenkinek magának kellett kezelnie a mikrofonját – nem von le a rendezvény értékéből. A chatfunkcióval pont fordított a helyzet, annak előadás közbeni használata – pl. kérdés az előadóhoz – olyan lehetőséget biztosít egy online rendezvényen, amire egy hagyományos módon lebonyolított konferencián nincsen lehetőség.

De hogyan oldjuk meg, hogy legyen vizuális azonosíthatósága a workshopnak, vagy hogy legalább az előadók kitűnjenek a résztvevők közül? Úgy gondoltuk, hogy ha már lehetőség van háttérkép használatára, akkor a rendezvény plakátját képernyőn lehetne tartani a belépés idején vagy a szünetben, ahogy egy „normális” rendezvényen is ki van függesztve a program emlékeztetőnek. Azonban bármennyire is próbáltunk átgondolni minden fontosnak vélt dolgot, és előzetesen kipróbálni, akadtak nem várt szituációk. Ki gondolt arra, hogy a szünet hosszabb lesz, mint a Windowsban bekapcsolva maradt alapértelmezett pihenő funkció ideje, így a gondosan beállított plakát helyett egy idő után már csak a fekete képernyő látszik majd? Talán a szünetet is el kellett volna próbálni.

Vajon mi az oka annak, hogy a próbákön elsőre sikerült megosztani a prezentációkat a képernyőn, de a rendezvényen élesben hosszú percek múltak el kínos próbálkozással? Talán túlzásba vittük a próbákat – a konferencia előtt is volt még egy utolsó –, és a kissé lassú Teams nem érzékelte, hogy nem a korábban már megnyitott és óvatlanul becsukott PPT-fájlt kell keresnie? Utólag már persze azt is tudjuk, hogy hasznos lehet, ha a szervezők és az előadók a háttérben is tudnak egymással kommunikálni (pl. „nem tudom beengedni a jelentkezőt” vagy „be-kapcsolva maradt a megosztásod”), és ezzel nem a plénumot kell terhelni. Szerencsére a szervezői chat gyors létrehozásával és használatával sikerült megoldani ezt a problémát. Bizony, kicsit menet közben kellett tanulni a szakmát.

A konferencia zárásával, a számítógépek kikapcsolásával nem ért véget a munka. Igaz, a szervezőkre ráfért egy kis pihenés, de utána érdemes volt újra összegyűlni és kielemezni a szervezési folyamatot, átbeszélni a felmerült hibákat és tanulságokat. Lépésről lépésre mentünk végig minden szálon, felidézttük a problémákat, megoldásokat, és igyekeztük a történetek fényében értékelni az eredményeket.

Ha szeretnénk megvonni az esemény mérlegét, érdemes azt különböző szempontok szerint vizsgálni. A tény, miszerint a koronavírus-járvány adta helyzet ellenére is meg tudtuk tartani a rendezvényt, mindenképpen pozitív. Az online konferenciát ráadásul kimagasló érdeklődés övezte, hiszen korábban még soha nem regisztráltak és nem vettek részt ennyien az általunk rendezett eseményeken. Nem tudjuk, hogy ebben annak volt-e nagyobb szerepe, hogy a szakmai közönség továbbra is fokozott érdeklődéssel tekint a még mindig újdonságnak számító webarchiválási tevékenységre, vagy a gyors és egyszerű online becsatlakozás volt vonzó számukra. Az is lehet, hogy az elmúlt évek ismeretterjesztő tevékenysége fordult termőre.

Nemcsak a rendezvényre nézve pozitív visszajelzés, hanem magára a webarchiválásra is, hogy a délutáni workshopon bemutatott virtuális gépbe integrált szoftvercsomag iránt többen mutattak érdeklődést és kértek hozzáférést kipróbálásra. Talán akkor sem tévedünk nagyot, ha összefüggést vélünk felfedezni a konferencia sikere, és a másfél hónappal később meghirdetett webarchiválás tanfolyam iránti érdeklődés között. Mivel alig egy hét alatt betelt a létszámkeret, a további érdeklődők számára tervbe vettünk egy márciusi alkalmat.

Végül a mundér indokolatlan védelme nélkül helyezhetjük a mérleg pozitív serpenyőjébe azt a tényt, hogy gyakorlatilag érdemi előzetes tapasztalat nélkül sikerült jelentős probléma nélkül lebonyolítani a konferenciát.

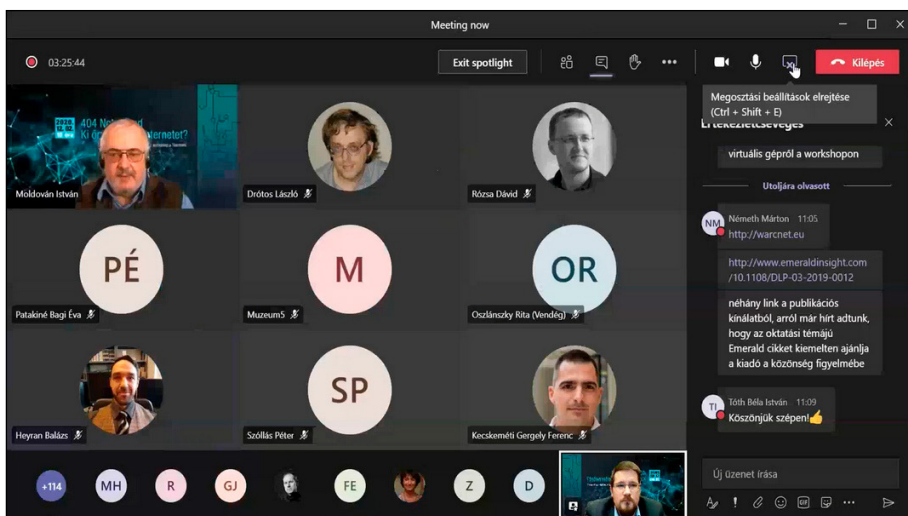
De vajon mi kerülhet ezekkel szemben a mérleg negatív serpenyőjébe? Hogy szervezés közben mindig találtunk újabb problémát? Ez akkor lett volna baj, ha nem sikerül rájuk megoldást találni és emiatt nem lehetett volna megtartani a rendezvényt. Szerencsére ilyen súlyú malőr nem történt, a felmerülő kérdések a szervezési folyamat normál keretei között maradtak. Két komolyabb problé-

mát azonban meg lehet állapítani, ami az online lebonyolításból fakadt. Az előadónak nehézséget okozott, hogy gyakorlatilag vakrepülésként kellett előadni mondandójukat, mert egyrészt a monitoron kívül semmit nem láttak, másrészt szinte semmi interakció nem volt a közönség részéről. Egy offline megtartott előadás közben lehet figyelni a közönség reakcióit, lehet arra reflektálni és ügyesen kihasználni adott esetben. Egyetlen élő közönségreakcióként a chat funkcionált, ami mégis inkább két előadás között mutatott aktivitást, illetve a házigazdák tudtak plusz információkat megosztani a hallgatósággal általa. Lehet, hogy ezzel elébe is mentek a kérdéseknek? Szerencsére az irányítótorny nem hagyta magára a pilótákat, és szükség esetén figyelmeztette őket az időkeret túllépésére.

Ugyanis az időérzék is elveszett valahol, főleg e sorok írójánál, de valahogy mégis pontosan tudtuk tartani a menetrendet. Az értékelés során úgy tűnt, hogy alacsony maradt a hallgatói aktivitás, mind az előadások, mind a workshop tekintetében. De ha felidézzük a korábbi rendezvényeket, ott se találkoztunk minden esetben kimondottan élénk közönségreakcióval.

Raadásként még egy dologról érdemes elgondolkodni, mely ugyan állandó eleme a konferenciáknak, mégsem szerepel az évkönyvekben: a szünetek alatt, vagy a fehér asztalnál folytatott beszélgetések. Ezekről most kénytelenek voltunk lemondani.

Az informális, szakmai-baráti beszélgetések hiányát kétségkívül az online forma negatív hatásának tekinthetjük, azonban ha arra gondolunk, hogy ez volt az ára a mérleg pozitív serpenyőjébe kerülteknek, úgy gondoljuk, hogy mégis megérte.

A videokonferencia csevegőablaka

Résztevői szemmel

A legutóbbi workshopunk jelentősége abban mérhető, hogy egység teremtődött a különbözőségben, hiszen valamennyi előadás reflektált a webarchiválás különféle megközelítésmódjaira és értelmezési lehetőségeket is kínáltak azokra, valamint választ kerestek az online világ szülte kihívásokra. Az előadások a webarchiváláshoz kötődő intézményi együttműködési szükségletek keretei között több ponton is kapcsolódtak egymáshoz.

A workshop állandó elemeként – immár hagyományt teremtve – elsőként *dr. Latorcai Csaba*, az Emberi Erőforrások Minisztériuma közigazgatási államtitkára mondott köszöntőt. Beszédében a kultúrában bekövetkezett változásra reflektált, amelyet az elmúlt évtizedben bekövetkezett digitális fordulat eredményeként nevezett meg. Továbbá deklarálta a webarchiválás jelentőségét: lehetővé teszi, hogy a magyar kultúra online formái is megőrizhetővé és átörökíthetővé váljanak.

Ezt követően *Rózsa Dávid*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója köszöntötte a résztvevőket. Kitért arra, hogy 2021-től az intézmény állandó szolgáltatásainak részét képezi a webarchiválás, amelynek a jogi kereteit már kidolgozták, gondozása pedig az e nyáron létrehozott Webarchiválási Osztály feladata lesz. A 2017-ben elindult pilotprojekt során az intézmény felmérte a webarchiválás munkafolyamatainak kialakításához szükséges kihívásokat, és megteremtette annak kereteit. Mindez széles együttműködési rendszerben valósul meg, amely nem hagyja figyelmen kívül a határon túli magyar kultúrát sem.

Szöllás Péter, az Emberi Erőforrások Minisztériuma főosztályvezetője nyitó előadásában a köszöntőkben foglaltakra utalva szintén leszögezte, hogy az online formában közzétett kulturális örökség továbbörökítésének egyik fontos módja a webarchiválás, a nemzetközi gyakorlat figyelembevételével. A cél az, hogy a hatályos jogszabályi feltételek, a technológia és a szolgáltatási formák megteremtésével a magyar tartalmak minél szélesebb köre megőrizhetővé váljon. Ehhez folyamatos munkafolyamat-monitorozás és szoftverfejlesztés szükséges. A webarchiválás jogi hátterének kialakítása című prezentációjában dinamikus folyamatként határozta meg ezt a szolgáltatási tevékenységet, amely állandó megújításra szorul. Előadásában méltatta a 2017-ben indult OKR-projekt keretében megvalósult webarchiválási pilot projekt eredményeit, és hogy a projekt tapasztalatait felhasználva akkreditált továbbképzések zajlanak, valamint a nemzetközi szakmai környezetbe is sikerült bekapcsolódni. Szöllás továbbá elmondta, hogy a jogszabályi előkészítés során az EMMI és az OSZK munkatársainak együttműködésével közös munkacsoport jött létre egy vonatkozó kormányrendelet kidolgozására.

Az előző év webarchiválási eredményeit idén is *Drótos László* ismertette hუმort sem nélkülöző előadásában. Felvázolta a nemrég átalakult OSZK-s szervezeti kereteket, és kitért az infrastruktúrára is: a webarchiválás három szerverrel

(webadmin, webarchívum, webharvest), és mintegy 150 TB tárhellyel valósul meg. A szervereket az év folyamán többször költöztetni kellett. Két nagy webaratást végeztek 2019 végén és 2020 nyarán, ezzel párhuzamosan 2020 februárjában elindult az új honlap (webarchivum.oszk.hu), amely fontos és naprakész tájékoztatást nyújt a szakembereknek, a sajtó munkatársainak és minden egyéb érdeklődőnek. Drótos a legnagyobb nehézséget a közösségi média (pl. Facebook, Instagram) megőrzésében látja, mégpedig azért, mert az archiváló eszköz (aratórobot) fejlesztése képtelen lépést tartani az említett weboldalak szerkezetének folyamatos változásaival.

A további előadások központi témája az együttműködés volt, illetve az ehhez kapcsolódó keretek felvázolása.

Maczelka Árpád által bemutatásra került a Közgyűteményi Digitalizálási Stratégia (KDS), amelynek kiemelt célja a nemzeti öntudatra nevelés, továbbá a nemzeti műveltség elsajátítása. Előadásában rámutatott arra, hogy a felhasznált információk hitelességét az ágazati aggregátorok garantálják. A stratégia háttérét adó kormányhatározatok (1486/2015. (VII. 21.), 1404/2017. (VI. 28.)) célja, hogy a közgyűtemények a kulturális örökség megőrzőiből annak első számú és forrásértékű megosztóivá váljanak, és egyben értékteremtővé is, a tartalmak új kontextusba helyezésével. A 2019-ben megjelentetett *Febér Könyv* módszertani útmutatóként szolgál a közgyűtemények számára. Az ugyanebben az évben kiírt tenderen összesen tizenegy nyertes pályamű született.

Visky Ákos László előadásában hangsúlyozta, hogy a kooperációról való gondolkodás és annak kiterjesztése fontos adalék, sőt szinte alapkövetelmény a webarchiválás feladatainak sikeres ellátásához. Az OSZK és a megyei hatókörű városi könyvtárak közti együttműködést sikerült megalapozni a 2020-as év során. Az együttműködéssel kéz a kézben jár a sokszínűség, hiszen minden térség olyan kulturális specifikummal bír, amely jelentős mértékben gazdagítja a webarchiválás forrásait. Az ideális helyzet viszont az lenne, ha a partnerek a gyűjtés mellett a feldolgozásban és a metaadat-ellátásban is segítséget tudnának nyújtani.

Szécsényi Orsolya helyismereti könyvtáros erre az imént említett együttműködésre konkrét példát hozott, bemutatva az egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár gyakorlatát. Előadásában ismertette a megvalósult HevesTékaDigit című pályamunkájukat. Ennek a fő mondanivalója az általános KDS-ről szóló előadásban említett új kontextusok, az értékteremtés kereteinek felvázolása voltak, mindezt kiegészítve a webarchiválás szerepével. A megyei lakosság bevonásával olyan tudásanyag halmozódott fel, amely megteremtette a digitalizálás és a digitalizált anyag újrahasznosításának alapjait. A kutatás során összegyűjtött címek a webarchiválás során is hasznosíthatók. A felhalmozott helytörténeti tudás a *summajatirom.hu* honlapon érhető el. További példa a tartalom új keretek között történő felhasználásának a *Városfoglaló* játék, amely Eger várostörténetét mutatja

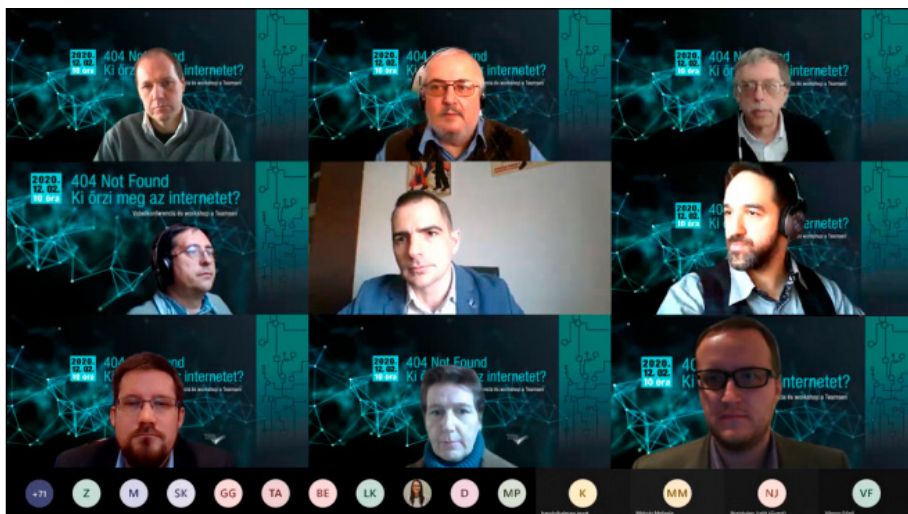
be a virtuális térben. A felhasználók játék közben kultúrtörténeti ismeretekkel gazdagodhatnak, miközben hozzáférnek a felhasznált szakirodalomhoz is.

Délután *Drótos László*val közösen bemutattuk azokat a szoftvereket, melyeket együttműködő partnereink a gyakorlatban használhatnak a webarchiváláshoz, s azt a virtuális gépet, melynek segítségével előre telepítve, beállítva tudjuk rendelkezésre bocsátani számukra a szükséges munkakörnyezetet. (Erről részletesen a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2020/12-es számában megjelent *Egyedi mentésekre szolgáló webarchiváló szoftverek* című cikkünkben írtunk.)

Fórum keretében lehetőség lett volna megtárgyalni az előadásokkal kapcsolatos kérdéseket, véleményeket. Kérdések azonban alig voltak. Nem is mindenkinek volt a résztvevők közül mikrofonja, a csevegőfunkció sem lett jól kihasználva a résztvevők által, bár az előadók legalább fontos kiegészítő információkat tudtak megosztani ezen keresztül. A felhasználói élmény előadói szempontból sem volt fényesnek nevezhető. A videokonferencia-felület hibája miatt a próba során megosztott prezentációk beragadtak a felületen, nem lehetett jól kivetíteni azokat. Az előadás során, ha meg lett osztva valami, akkor nem volt arra lehetőség, hogy az előadó emellett a konferencia fő képernyőjét, vagy a saját jegyzeteit is nyomon tudja követni. Nem lehetett látni a közönséget, így a hagyományos, fizikai térben történő előadásokkal szemben metakommunikációs szinten semmiféle kapcsolat nem volt a hallgatósággal. Az előadóknak a moderátorokkal sem volt közvetlen kapcsolata, az időérzék is nagyon könnyen cserben tudta hagyni őket. Nemcsak látni, de hallani sem lehetett a résztvevőket, a dialógus teljes hiánya alapvetően negatív irányba befolyásolta az előadások hatékonyságát. Nem volt mód a kávészünetekben zajló informális társalgásra, nem nyújtott közösségi élményt a workshop a résztvevők számára.

Arra csak az esemény közepette jöttünk rá, hogy külön csevegőcsatornában lehet a moderátorokat érintő problémákat megtárgyalni (pl., ha valaki regisztrált résztvevőként nem tudott belépni a felületre). A rendezvény szünetében ki akartuk rakni a programot ábrázoló háttérképet, de az a számítógép, amiről a kivetítés ment, alvó üzemmódba helyezte magát, így leállt persze a program megjelenítése.

A rendezvény pozitív hozadéka, hogy a délutáni tutoriált személyes részvételű konferencián ennyire interaktív módon nem lehetett volna megtartani. A szoftverbemutatóhoz ez a forma ideálisnak tűnt, s általában is az információk átadása miatt feltétlenül szükséges volt, hiszen máskülönben még ilyen rendkívül korlátozott módon sem tudtuk volna eljuttatni azokat a célközönség felé; másfelől viszont az online konferencia egyértelműen kényszermegoldás, semmilyen értelemben sem tudja pótolni a fizikai rendezvény szakmai és közösségi élményét, és csupán igen korlátozott módon használható információátadásra.

*Visky Ákos László, Moldován István, Drótos László,
Németh Márton, Kecskeméti Gergely, Heyran Balázs,
Maczelka Árpád, Szécsényi Orsolya, Rózsa Dávid*

Jegyzetek

1. <https://webarchivum.oszk.hu/szakembereknek/404-not-found-workshop/> (2021.01.10.)
2. <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/tartalom/kds-kozgyujtemenyi-digitalizalasi-strategia> (2021.01.10.)
3. Erről bővebben lásd Visky Ákos László: *Gyorsmérleg az OSZK Webarchívum és a KDS-K pályázat nyerteseinek együttműködéséről.* = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 29. évf. 2020. 7–8. sz. 24–38. p. <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00330/pdf/> (2021.01.10.)
4. A 2020. május 19-én megszavazott kulturális törvény módosítása (2020/XXXII. tv.) a nemzeti könyvtár feladatává tette a webtartalom megőrzését. Lásd még az 1358/2020. (VII. 1.) számú kormányhatározatot az OSZK webarchiválási feladataihoz rendelt költségvetésről 2021-re és az azt követő időszakra vonatkozóan, és a 626/2020. (XII. 22.) számú kormányrendeletet a webarchiválás részletes szabályairól.

Jónás Károly

Közgazdász-informatikus a könyvtárügy szolgálatában

Interjú a 70 éves Rónai Ivánnal

Idén töltötte be hetvenedik életévét az 1950-ben Budapesten született Rónai Iván, aki közgazdász végzettséggel jelentős évtizedeket töltött a magyar könyvtárügy több szakterületén. Két évtizedig különböző beosztásokban dolgozott az Országgyűlési Könyvtárban, 1996-tól 2013-ig pedig a változó névalakokban szereplő művelődési tárcánál töltött be könyvtárfelügyeletet ellátó vezető pozíciókat. Az alábbiakban e nem mindennapi életpálya egyes szakaszait a jubiláló interjúalannal részletesebben is áttekintjük. (A tegező viszony természetes, hiszen húsz évig együtt dolgoztunk a parlamenti könyvtárban.)

– Érettségi után 1968-tól közgazdasági tanulmányokat folytattál. Az első két évet a Leningrádi Mérnök-Közgazdasági Egyetemen végezted. Hogy lehetett akkoriban oda kijutni?

– Oda is ugyanúgy felvételizni kellett, csak jóval korábban, még az érettségi előtt. Mivel Magyarországon akkor még nem volt számítástechnikai képzés, ezért jelentkeztem Leningrádba, ahol a főiskolán számítástechnikai mérnöki és közgazdasági képzettséget is ígértek.

– Megvolt hozzá a szükséges nyelvismereted?

– Bár a gimnáziumban angol tagozatra jártam, az orosz nyelv is jól ment. Az ukrán származású tanár biztatott, hogy az érettségire alternatív tárgyként válaszszam az oroszra.

– **Öt nyelvizsgád van, három felsőfokú és két középfokú. Ezeket mi-ként és mikor szerezted?**

– Az angol és orosz felsőfokú vizsgát Leningrádból hazatérve tettem le, a német felsőt a szakközgazdász (posztgraduális) képzés végén kaptam meg, a spanyol és francia középfokút már a munka mellett szereztem.

– **Itthon, a fővárosban a Közgazdasági Egyetemen folytattad a kint kez-dett tanulmányokat. Miért az ipar szakot választottad?**

– Mert ezen a szakon volt számítástechnikai képzés. Úgy éreztem, a leningrádi főiskola elvégzése után sem számítástechnikus, sem jó közgazdász nem leszek, mivel nem volt igazi közgazdasági képzés, csak tudományos kommunizmus, va-lamint a számítástechnikai eszközpark is meglehetősen elavult volt, ezért két év után hazajöttem.

– **1973-ban, a frissen kapott egyetemi diplomával hogyan léptél ki a nagybetűs Életbe?**

– Olyan állást kerestem, ahol vállalati közgazdászként tudok dolgozni, gya-korolhatom a nyelvtudásomat, és a számítástechnikai ismereteimet is bővíthetem. Egy hirdetésben találtam meg a budapesti Videoton Fejlesztési Intézet (amely részét képezte a székesfehérvári Videoton vállalatnak) Számítástechnikai Vevőszolgálati Főosztályát. Fel is vettek az újonnan kialakított Közgaz-dasági csoportba. Feladatom volt a vevőszolgálati szerződések közgazdasági megalapozása és a szerződések megkötésében való részvétel. A termékünk a szocialista tábor legkisebb számítógépe az R10-es volt, a vevőink pedig a KGST-országok vállalatai. Így mindhárom vágyam teljesült: informatikával kapcsolatos közgazdasági munkát végeztem és mivel sokat utaztam külföldre, a nyelvtudásom is hasznosítottam.

– **Négy évig dolgoztál itt, ahol elég hamar a közgazdasági csoport vezetője lettél. 1977-ben mégis a váltás mellett döntöttél? Miért?**

– Egy idő után hozzám csatolták az anyagbeszerzést és a vállalati raktározás teendőit. Hamarosan rájöttem, hogy ez már nem nekem való. Amikor 1977-ben egyetemi barátom apja elhívott az Országgyűlési Könyvtárba, ahol ő volt a vezető, megragadtam a lehetőséget. A főnök, Vályi Gábor* jó kapcsolatai révén tudott pénzt szerezni a terjedő modern technika bevezetésére is. Engem azért vett fel, hogy egy számítógépes adatbankot hozzunk létre a könyvtár politikai, jogi, történelmi, közgazdasági dokumentumaiból. Ez igencsak hosszú távú feladatnak tűnt, amikor még szinte csak a honvédségnek voltak számítógépei.

– **Hogyan vettél részt a könyvtár számítógépes rendszerének kialakításában és fejlesztésében?**

– Hamarosan bevontak az Információs és Dokumentációs Osztály munkájába. Ennek keretében szemléztük a neves külföldi politikai, politológiai témájú szakfolyóiratokat. Angol, francia, német, olasz, orosz és spanyol periodikumok elsősorban magyar vonatkozású cikkeiből készítettünk annotációkat, azaz kis cédulákat a cikk forrásadatairól és tartalmáról. A cédulákra a főnök ráírta azok nevét, akiknek információként kiküldeni javasolta. Köztük volt például Köpeczi Béla, Pozsgay Imre, Aczél György és mások. Így a befolyásos szocialista politikai elit értesült a világpolitikában fontos magyar kérdésekről, sokszor olyan külföldi folyóiratcikkekről, amelyek zárt anyagnak számítottak akkor, és csak a magasabb politikai vezetők kaphatták meg. Az elkészült cédulák mindegyikéhez létrehoztunk egy-egy visszakeresést segítő kulcsmondatot, amelyek ezer tételeként egy KWIC-indexben jelentek meg kulcsszavanként permutálva és betűrendbe rendezve. A KWIC-index előállítását – miután a könyvtáraknak nem állt számítógép rendelkezésre – a Honvédelmi Minisztérium számítógépén történt.

A Főnöknek sikerült fejlesztési pénzeket szerezni, és a lyukszalagos technológiával működő írógépek helyett floppy-diszkes adatrögzítőket, Floppymatokat vásárolni. Ezek már mikroprocesszorral (F8) vezérelt gépek voltak. Egy 8 hüvelyk átmérőjű floppy lemezre képes volt mágnesesen rögzíteni majdnem 2000, egyenként 128 karakter hosszú sort. A gép programozható is volt, méghozzá assemblerben, ami egy fokkal magasabb szintű programnyelv, mint a gépi kód. Mind a két programozási lehetőséget elsajátítottam, és készítettem egy olyan programot, amellyel elő tudtuk állítani a KWIC-indexet helyben. 1985-ben a könyvtár beszerezte az első személyi számítógépét egy Videoton gyártmányú IBM PC-t. Ez a gép MS-DOS operációs rendszerrel futott, az operatív tára 1000 kilobyte volt, és már tartalmazott egy 20 MB-os fix diszket (Winchestert).

* Vályi Gábor 1971 és 1983 között az Országgyűlési Könyvtár igazgatója, majd főigazgatója, 1977-től az MKE Társadalomtudományi Szekciójának alapító elnöke, 1979-től 1989-ig az Országos Könyvtárügyi Tanács elnöke volt.

Szereztünk egy szoftvert, amellyel C nyelven írt programokat tudtunk fordítani és futtatni, és megtanultam C nyelven programozni is. Ez már a komoly informatikai fejlesztésnek a kezdetét jelentette.

– **Kilenc évvel később az USA-ban vettél részt hosszabb tanulmányúton. Az informatika terén milyen tapasztalatokkal sikerült gazdagodni?**

– A 80-as évek közepén elnyertem a Gombocz-ösztöndíjat. 1986–87-ben két szemesztert az Ohio állambeli Kenti Állami Egyetem (Kent State University, KSU) Könyvtártudományi és Informatikai Tanszékén (School of Library and Information Science) tanultam. Ott már akkoriban is külön számítógépterem volt a központi könyvtárban, a tanszékeken pedig az Apple cég által adományozott személyi számítógépek sorakoztak. A kint tartózkodásom évében robbant be a piacra az első Macintosh, ami jóval többet tudott, mint a konkurens IBM PC, de sokszorta drágább is volt. Így Magyarországra is az olcsóbb PC-t hoztam haza, az akkori jogszabályoknak megfelelően, vámmentesen. 1987-ben még nem sok PC volt Magyarországon, és még kevesebb magán használatban. A mi könyvtárunkban is csak kettő vagy három állt rendelkezésre, de az elkövetkező években a számuk egyre nőtt, és a gépek egyre korszerűbbek lettek, és egyre többet tudtak.

– **A 80-as évek végén az olvasók és a könyvtárak körében igen népszerű a PRESSDOK sajtóadatbázis létrehozásában is jelentős szerepet játszottál. Vissza tudsz emlékezni ennek a fontos fejlesztésnek a részleteire?**

– A rendszerváltozást megelőző évben a nyomtatott sajtó óriási változáson ment át. Új és új lapok, folyóiratok jelentek meg, szinte lehetetlen volt mind-egyiket befogadni és felidézhetővé tenni. A politikai szakirodalom feltárásáért és visszakereshetővé tételéért az Országgyűlési Könyvtár volt a felelős szakkönyvtár. Javasoltam a vezetésnek, hogy számítógépbe dolgozzuk fel a legfontosabb cikkeket, azaz a forrás és a cím megjelölésével adjunk egy rövid tartalmi ismertetést is, ezt vigyük be a dokumentátorok egy egyszerű szövegszerkesztőbe. Én meg írtam egy visszakereső programot, amely segítségével meg tudtuk keresni ezeket a leírásokat, amelyek alapján elővettük a forrást (a napilapszámot, vagy a folyóiratszámot) és szükség szerint kimásoltuk belőle a teljes cikket. A létrejött adatbázist PRESSDOK névre kereszteltük, és egy információszoftvert fejlesztettünk rá. A havonta több ezer tétellel bővülő adatbázist floppy lemezre sokszorosítottuk, hozzátettük a keresőprogramot, és így értékesítettük a könyvtárak és más, információt igénylő intézmények vagy személyek részére. Nemsokára a műszaki fejlesztés lehetővé tette, hogy a helyi hálózatunkon lévő adatbázisokat távolról, telefonos modem segítségével lekérdezhessük. A PRESSDOK teljes, többéves termése lekérdezhetővé vált, ezzel a mienk volt az első távoli elérésű adatbázis az országban. Mivel a telefonvonalak megbízhatósága alacsony volt, a könyvtárak inkább vették a fizikai adathordozón rögzített PRESSDOK-ot, eleinte floppy-n, majd CD-ROM-on, havonta frissítve.

– Emlékszem, a személyi számítógépek folyamatos beszerzése után hosszabb-rövidebb ideig mindannyian küszködtünk, amíg a számunkra szokatlan gépes alapismereteket, és használatukat megtanultuk. Te sokat segítettél a hőskornak nevezhető időszak elején a munkatársaknak – mindig készségesen és jó kedéllyel.

– Természetesen, időközben ugyanis a könyvtár számítógépparkja szépen gyarapodott. Az Információs és Dokumentációs Osztályon már mindenkinek lett PC-je, és más osztályok dolgozói is igyekeztek bekapcsolódni a PRESSDOK munkálataiba. Így sokan megtanulták a számítógép-használat alapjait, ezzel nyitva utat a további gépesítésre. Amint a könyvtárban kialakítottuk a hálózati működést, lehetővé vált, hogy a könyvtári folyamatokat is gépesítsük. Megcélzottuk a könyvtári katalógus gépre vitelét, de elsőként az újonnan beszerzett dokumentumok számítógépes feldolgozását valósítottuk meg. Ebben aktív szerepet játszott a Gyarapítási Osztály és a Különgyűjteményi Osztály nyitottsága, tanulni vágyása. A beszerzendő könyvekről itt készítették a vázrekordokat, amelyeket azután a Feldolgozási Osztályon kiegészítettek a katalógus cédulákra kerülő címléírási adatokkal. A gyarapításon nagyon megszerették a kardexelő programomat, mert az nem csak az egyszerűsége és áttekinthetősége miatt volt kedvenc, hanem azért is, mert a hiányzó folyóiratszámok reklamálását is könnyebbé tette. Később az olvasószolgálatban a beiratkozás, a kölcsönzés, majd az intézmény pénzügyi nyilvántartásai is gépesítve lettek.

– A könyvtárban töltött évek folyamán fokozatosan előbbre léptél. Két évig az Információs és Dokumentációs Osztályon osztályvezető-helyettes, majd 1984-től 1992-ig Vályi Gábor, később dr. Veredy Katalin és dr. Pintér Katalin könyvtárvezetői időszakában az osztály vezetője voltál. 1991. május 1-jétől a parlamenthez visszatérő (ugyanis 1952-től nem tartozott az Országgyűlés felügyelete alá) könyvtár új főigazgatója, Száva-Kováts Endre pedig tájékoztatási igazgatónak nevezett ki. Miben jelentett mást a szakigazgatói funkció az addigi osztályvezetői feladatokhoz képest?

– Az egész könyvtár informatikai fejlesztését kellett menedzselnem, nem csak az Információs és Dokumentációs Osztályét. Az említett vezetők szerencsére mindannyian értékelték az innovációt, így támogatták a munkám és a fejlesztési elképzeléseimet.

– A 90-es évek elején jó kapcsolatok alakultak ki az Országgyűlési Könyvtár és a Library of Congress között. Hogy történt mindez?

– A rendszerváltozás hajnalán az USA kongresszusi képviselőiből és a Kongresszusi Könyvtár Képviselői Kutatószolgálatának (Congressional Research Service, Library of Congress) munkatársaiból álló küldöttség látogatott el hozzánk. Le voltak nyűgözve, hogy a viszonylag kezdetleges technikával ilyen működőképes információs szolgáltatást tudtunk létrehozni. Úgy gondolták, hogy ez a könyvtári csapat megérdemli az USA képviselőházi anyagi és szellemi támogatá-

sát egy korszerű, a demokratikus törvényhozáshoz illeszkedő képviselőtájékoztató megvalósításához. Ezért munkatársainknak számos tanulmányutat szerveztünk az Egyesült Államokba, ahol megtanultuk, hogyan kell elfogulatlan képviselőtájékoztatót végezni, milyen az ideális infrastruktúra, és milyen új módszereket szükséges követni. A képzéseken kívül az amerikai alsóház jelentős anyagi támogatást is megszavazott az újonnan alakult kelet-európai demokráciáknak (elsőként a Visegrádi Négyeknek), amelyekből mi számítógépeket, másológépeket és egyéb irodai bútorokat, eszközöket vásároltunk könyvtárunk új képviselőtájékoztató olvasótermébe, amely a Képviselői Irodaház hetedik emeletén az 1994-ben átadásra került Képviselőtájékoztatói Központ területén létesült. Az Országgyűlési Könyvtár tehát az Országgyűlés szervezeti rendjébe való visszatérése után pár évvel megtalálta helyét az új parlamentben, és ezzel egyidejűleg megkezdődött a könyvtár automatizálásának új korszaka. Ezt követően a korábban egyedi, saját gyártású programok már nem voltak alkalmasak a korszerű számítástechnikai eszközökhöz, és a szoftverpiacon elérhető integrált könyvtári rendszer bevezetésére volt szükség.

– 1996 elején lejárt Száva-Kováts Endre ötéves főigazgatói szerződése. Mi inspirált arra, hogy megpályázd a főigazgatói posztot?

– Úgy éreztem, hogy a szükséges fejlesztéseket, köztük az integrált könyvtári rendszer megvalósítását – a tájékoztatói szakigazgatóként szerzett tapasztalatok birtokában – képes lennék irányítani, ezért nyújtottam be pályázatot a megüresedő könyvtár főigazgatói állásra, de a bíráló bizottság nem engem választott. Ekkor kaptam ajánlatot Inkei Pétertől, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium kulturális helyettes államtitkárától a Kulturális Örökség Főosztály vezetői funkciójának betöltésére. Örömmel elvállaltam: új kihívások, új ismeretek, új feladatok álltak előttem.

– A korábbi könyvtári feladatokhoz képest jelentős változásnak néztél elébe. Vissza tudsz emlékezni erre a másfajta megpróbáltatásokkal tarkított időszakra?

– A munkaszerződéseim alapján 1996. április 1-jén kezdtem a minisztériumban dolgozni, de ez afféle áprilisi tréfa volt, mert már március 27-én ki kellett utaznom Moszkvába, a Kulturális Javak Visszaszolgáltatásának Bizottsága nevet viselő magyar–oroszcsoport soron következő ülésére, mivel átvettem elődöm tisztét: én lettem a munkacsoport magyar társelnöke. A partnerem a Gorkij Múzeum főigazgatónöje, Irina Antonova volt, aki a második világháború végén talán a legaktívabb résztvevője volt a műkincsek begyűjtésére szakosodott szovjet különítményeknek. Ő jelölte ki, hogy mely kulturális kincseket kell elszállítani elsősorban a Puskin Múzeumba, amelynek ő volt a vezetője több mint ötven évig. A tárgyalásaink eredményeként a restitúció Oroszországban belpolitikai kérdés lett. Az oroszok úgy érzik ugyanis, hogy e tárgyak járnak nekik, merthogy a Szovjetunió népei annyit szenvedtek egy olyan háborúban, amit nem

is ők indítottak, hogy nem értik: hogy jönnek most ahhoz az akkori agresszorok, hogy visszakérjék a műkincseket. A jogállamiság jegyében az orosz parlament elfogadott egy restitúciós törvényt, ami gyakorlatilag lehetetlenné tette az elhurcolt műtárgyak visszaadását.

A restitúció kérdésével a magyar múzeumok is kénytelenek voltak megbirkózni. Emlékszem egy másik, ugyancsak komplikált esetre. Kevesebb, mint egy hónapja dolgoztam a minisztériumban, mikor Magyar Bálint, az akkori kultusz-miniszter az irodájába hívott. Bementem, ott ült a miniszter, a kabinetfőnöke, továbbá Martha Nierenberg (Herzog-örökös), a férje, valamint egy amerikai és egy magyar ügyvéd. Alig léptem be, amikor a miniszter közölte, neki mennie kell, folytassam én. Bedobtak a mélyvízbe. Észnél kellett lennem, nem ígérhettem meg, hogy a magyar állam teljesíti a Herzog-gyűjtemény örökösének kérését a restitúcióra, mert az a közgyűjtemények sérelmére valószínűleg csak meg, de azt megígértem, hogy a tárgyalásokat folytatni fogjuk, és amennyiben az örökös igénye jogos és megalapozott, nyitottak vagyunk a kölcsönös előnyöket biztosító megállapodásra. Azóta a számos kormányváltás ellenére a kérdés még mindig nem jutott nyugvópontra.

Utólag is meg kell állapítanom, hogy az akkori Művelődési és Közoktatási Minisztériumban dolgozni komoly kihívást jelentett számomra. Nagyon egyetértettem a vezetés azon szándékával, hogy a minisztériumnak a kultúra kézi vezérlését mellőznie kell, az irányítást karnyújtásra lévő távolságból (at arm's length) kell végezni, a szakmai szervezetek jobb bevonásával. Az igazgatási feladatokon kívül legfontosabb teendőnk volt az új múzeumi és könyvtári törvény megalkotása. Komoly és fárasztó egyetértési munkák után 1997 második félévében az Országgyűlés el is fogadta a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvényt.

Az új kulturális törvény elfogadásához kapcsolódva sikerült a központi költségvetésből pótlólagos finanszírozási és fejlesztési forrásokat szerezni. Lehetőség nyílt arra, hogy egy nagyszabású könyvtári informatikai fejlesztési programot indítsunk. Az elnyerhető támogatás kritériuma volt, hogy a fejlesztés egy hároméves program keretében valósuljon meg, mérhető eredménye legyen és lehetőleg helyi vagy szakágazati együttműködés keretében valósuljon meg. (Tehát egy földrajzi térség több könyvtárának együttműködésében, vagy a települési könyvtár, múzeum és/vagy közművelődési intézmények együttműködésében.) Nagyon sok, jól átgondolt pályázat érkezett, látszott, hogy a szakterület megértette, milyen irányban kell fejlődni. Ugyanakkor előjött a magyar átok, egyes könyvtárak, főleg a nagyobbak közül, minősíthetetlen pályázatokat adtak be. Egyszerűen felsorolták az elnyerni kívánt eszközöket, anélkül, hogy azokhoz megvalósítandó feladatokat rendeltek volna. Én személy szerint nem voltam benne a bíráló bizottságban, de számos tag azzal érvelt, hogy adjuk meg a támogatást, hiszen nem lehet, hogy egy olyan nagy intézmény ne kapjon. Bár nagyon elleneztem ezt a fajta gondol-

kodást, mégsem akartam hatalmi szóval beavatkozni. A pályázat ennek ellenére nagy sikert aratott. Sajnos, utána második és harmadik év nem következett, mert 1998-tól az ehhez szükséges források megszűntek.

– Az 1998-as kormányváltáskor a Művelődési és Közoktatási Minisztérium kétfelé vált, oktatási tárcára és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumára. A te helyzeted hogyan változott?

– Az én minisztériumban betöltött szerepem sem maradhatott érintetlen. Miután az államtitkárokat leváltották, a következő szint a főosztályvezetők cseréje volt. Szerencsémre az új kulturális helyettes államtitkár ajánlatot tett egy másik poszt betöltésére, így továbbra is a tárcánál maradtam, mint a Közgyűjteményi és Közművelődési Helyettes Államtitkárság titkárságvezetője. Két év múlva, 2000-ben újabb változás következett. A helyettes államtitkár távozása miatt egy frissen alakult szervezeti egység, a Stratégiai és Szociális Partnerségi Osztálynak, majd a Társadalmi Kapcsolatok és Felkészülés az EU-s Csatlakozásra Osztálynak lettem a vezetője. Vittem magammal a korábbi feladataimat: a közgyűjteményi dokumentumvásárlási támogatás szervezését, a szakmai továbbképzést és a szakszervezetekkel kötött megállapodásokat, valamint a közgyűjtemények finanszírozásának korszerűsítését is.

Az EU-s csatlakozási tárgyalásokon a kulturális jogharmonizáció kérdéskörével a kulturális fejezet munkacsoport vezetőjeként én foglalkoztam. A legfontosabb szabályozás ezen a területen a kulturális javak szabad áramlása az EU-n belül és a műtárgykezelési szabályok elfogadása és adaptálása a hazai jogrendben. Nem volt könnyű feladat, sok vita és az ellentétek feloldása után végül minden akadály elhárult a kulturális dosszié lezárása elől.

– 2002-ben az addigi ellenzék került kormányra újabb hierarchikus változtatásokkal. Miként alakult további sorsod a minisztériumban?

– Az új helyettes államtitkár visszavett titkárságvezetőnek. Ebben a beosztásban 2003-tól 2006-ig dolgoztam. A Közgyűjteményi Főosztály helyett – sajnos, úgy tűnik, ez a bürokrácia törvényszerűsége – három új főosztály jött létre, amit nem néztem jó szemmel. Viszont mindhárom területnek (könyvtári, múzeumi és levéltári) én ügyeltem a költségvetésére, és végeztem a gazdaságfejlesztési feladatait. Az egyszeri közalkalmazotti béremelés végrehajtása a kulturális területen sem szolgálta a finanszírozás korszerűsítését, inkább konzerválta a rossz struktúrákat, viszont tény, hogy átmenetileg – amíg a kormány el nem infálta az emelést – sikernek lehetett eladni.

– 2006-ban ugyanolyan színű új kormány alakult, mégsem maradtál a korábbi feladatkörben.

– Sajnos, a 2008-as világválság és a nálunk bevezetett költségvetési megvonások teljesen ellehetetlenítették a közgyűjtemények helyzetét. A minisztérium számos átvilágítást rendelt meg külső szakértőktől, amelyek azt sugallták, hogy a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által fenntartott intézmények ösz-

szevonása és a központosítás jelentős megtakarítással járna. Az én számításaim és elemzéseim alig mutattak ki közvetlen gazdasági hasznot, viszont az önállóság csorbítása rugalmatlanságot és szakmai hátrányokat eredményezett volna. Ekkoriban kidolgoztam a közgyűjteményi teljesítményalapú tervezés és beszámoló módszertanát, és próbáltam rávenni az intézményi vezetőket, hogy gazdasági számításokkal alátámasztott éves munkatervet, majd az évet lezáró jelentést adjanak be, amely alapján értékelni tudjuk a működéseket. Elképzelésem szerint a munkajelentés kielemezése alapján lehetett volna jutalmazni az intézményvezetőt és magát az intézményt is. Sajnos ezt a jutalmazási modellt pénzhiány miatt nem lehetett bevezetni, az értékelést ennek ellenére elvégezték a szakmai osztályok.

– Skaliczki Judit távozása után 2009. október 1-jétől a minisztérium Könyvtári Osztályának vezetését is megkaptad, s ez a pozíciód 2010 után is, egészen a 2013-as nyugdíjazásodig megmaradt. Osztályvezetői működésed önértékelésére is számítva a kérdés: hogyan tudta osztályod az ország sokféle könyvtártípusának válságos helyzetét kezelni, a magyar könyvtári rendszer további fejlődésének lehetőségét újratерemteni?

– 2009-ben és a 2010-es évek kezdetén a közkönyvtárak reformját készítettük elő a szakmai szervezetekkel közösen a nyilvános könyvtári ellátás új rendszerének kiépítéséről. Ennek egyik legfontosabb tézise volt, hogy a megyei könyvtárak fenntartói feladatait átvette a megyei jogú város. Ezek az önkormányzatok a városi könyvtári feladatokhoz és a megyei szintű könyvtári ellátáshoz is támogatást kaptak a központi költségvetésből. A kistelepülési könyvtári ellátáshoz a település önkormányzata a lakosságszám alapján normatív támogatásban részesült, és a feladatot önálló könyvtár, vagy a városi-megyei könyvtár anyagi és szakmai támogatásával szolgáltatóhely létesítésével teljesíthette.

Az EU-hoz való csatlakozásunktól, 2004-től fogva rendszeresen részt vettem a kulturális örökség digitalizálásával kapcsolatos nemzetközi projektekben, éves összefoglalókat készítettem a magyarországi digitalizálás helyzetéről és jövőbeli feladatairól. 2011-ben a magyar EU elnökség idején megszerveztem a DC-Net projekt budapesti nemzetközi konferenciáját, amely az e-infrastruktúra szerepéről szólt a kulturális örökség tartós digitális megőrzésében. Nyugdíjazásom előtt utolsó nagy munkám egy új könyvtári stratégia elkészítése volt a Könyvtári Intézet munkatársaiból álló teammel közösen. A 2013 tavaszán megfogalmazott víziónk szerint: 10–20 év múlva „a könyvtár inkább fogja viselni a virtuális könyvtár jegyét, mint a fizikai könyvtárét, inkább közösségi könyvtár lesz, egyre jobban szolgál a könyvtár a kreativitás színteréül, és egyre inkább vállal fel archiválási feladatokat. A fenti jövőképhez igazodva célunk felkészíteni a könyvtári rendszer egészét, és a különböző típusú könyvtárakat a rendszerszerű működésre, versenyképességük fejlesztésére és komparatív előnyeik kiaknázására, hogy a könyvtár betöltse hagyományos és új szerepét is, azaz a könyvtár gyűjteményeire alapozott szolgáltatásai inspirálják a tanulást, segítsék elő a kreativitást és az innovációt, va-

lamint kapcsolják össze az embereket közös múltjukkal, jelenükkel és jövőjükkel. A könyvtár e feladatai elvégzése érdekében vállaljon újabb, a kor követelményeinek megfelelő szerepeket, és növelje társadalmi elismertségét.”

Most, 2020-ban úgy látom, hogy a könyvtárügy nemzetközi trendjei alátámasztják az akkori vízióinkat.

– **Minisztériumi működésed idején számos cikket, tanulmányt írtál, és sok előadást tartottál. Ezek mindig kapcsolódtak változó feladataidhoz?**

– Többnyire igen. Nem a szereplésvágytól fűtve írtam cikkeket, vagy tartottam előadásokat, hanem hogy tájékoztassam a szakmát az eredményeinkről és szándékainkról.

– **Végül is magas szintű közgazdasági, informatikai beállítottságot, készségedet, nyelvtudásodat egész eddigi életutadon jól tudtad kamatoztatni. Melyik időszakra és miért emlékezel szívesebben: az Országgyűlési Könyvtárban vagy a kultuszminisztériumban eltöltött hosszú évekre?**

– Mindkét helyen több mint 15 évet töltöttem el, számos kihívásnak kellett megfelelnem, de talán az ifjú korom és a nagyszerű kollégáim miatt az Országgyűlési Könyvtárra gondolok szívesebben vissza.

– **Nyugdíjba vonulásod óta mivel foglalkozol, hódolsz-e még informatikai szenedélyednek, milyen hobbijaid vannak?**

– Megtanultam egy újabb programnyelvet, és Rubyban, illetve HTML-ben írtam programokat, természetesen otthoni könyvtárak kezelésére. Ezen kívül fordítok angol és francia nyelvű színdarabokat. Persze mind a programozást, mind a fordítást szórakozásból végzem, nem megrendelésre. És mivel a feleségem jelenleg is könyvtári területen tevékenykedik, továbbra is figyelemmel kísérem a könyvtárszakmai fejleményeket.

Készült: Budapesten, 2020 novemberében.

Vasné Tóth Kornélia

Munkáiban „a lélek szól a lélekhez”

Az 50 éve elhunyt
Bánszki Tamásra emlékezünk

Önarckép (Forrás: sulinet.hu)

Ötven éve, 1971 januárjában hunyt el Bánszki Tamás magyar festő-, grafikus- és szobrászművész, kinek több grafikáját is őrzi az Országos Széchényi Könyvtár. Jelen írásunkban rá emlékezünk.

Bánszki Tamás a Csongrád-Csanád megyei (akkor Csanád vármegyei) Földeákon született 1892. december 18-án, földműves szülők gyermekeként. Tanulmányait

Földeákon kezdte, jó eredményei okán a harmadik és negyedik évfolyamot már magánúton végezhetette. Szegeden a piaristáknál érettségizett. Önéletrajzában így írt a szegedi évekről: „...Munkácsy Honfoglalásának színvázlata, Csók István, Lotz Károly, Vágó Pál, Mednyánszky stb. alkotásai kötötték le a figyelmem és derék öreg rajztanárom, Nováky Bertalan ösztönzött a távoli cél felé. Így tehát 1912-ben az érettségi vizsga után a Képzőművészeti Főiskola rajztanárjelöltje lettem.”

A főiskolán tanára volt a Munkácsy-tanítvány Révész Imre, valamint Bosznay István, Edvi Illés Aladár és Lyka Károly. 1914 őszén besorozták, így tanulmányait csak 1918 tavaszán tudta befejezni.

1920-tól tanított a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tarpán, majd Fehérgyarmaton, ezt követően a debreceni piarista gimnáziumban – utóbbi helyen negyed évszázadon át. Bekapcsolódott az itteni művészeti életbe, csatlakozott a Debreceni Műpártoló Egyesülethez és az Ajtósi Dürer Céhhez. A helyi Művészháznak alapító tagja volt. Első debreceni kiállítására 1926-ban került sor. 1927-ben Földeákon az ugyancsak földeáki Dehény Lajos művésztanárral közösen mutatta be munkáit. Az 1920-as években tanulmányútjai során megfordult Ausztriában, Németországban, Olaszországban és Franciaországban. Könyvillusztrálással is foglalkozott, például az 1930-ban megjelent, Liszt Nándor és Sümeghy József által szerkesztett *Debrecen katolikus multja és jelene* című kötetet is az ő munkái díszítik.

Debrecenben az 1935 októberében megalakuló Ajtósi Dürer Céh fogta össze a grafikusokat, köztük Bánszki Tamás mellett a legismertebbek: Toroczkaikai Oszvald, Menyhárt József, Gáborjáni Szabó Kálmán, Oláh István, Vadász Endre, Várkonyi Károly. Bánszki Tamás a céh 1935. decemberi nagy nemzetközi kiállításán – melynek rendezésében is komoly részt vállalt – kilenc mélynyomású lappal (*Útmentén, Házak, Tépett fák, Hadak útja, Szülőföldem, Füzér, Tél, Újbold, Búcsúsok*) vett részt, köztük rézkarcokkal, lágyalap és aquatinta eljárású lapokkal. *Házak* című rézkarcát a Déri Múzeum megvásárolta. Ekkoriban már a budapesti Nemzeti Szalonban és a Múcsarnokban is szerepeltek munkái. A Múcsarnokban 1931-től nyolc alkalommal állított ki. 1936-ban a varsói II. nemzetközi fametszet-kiállításon a *Madonna*, 1939-ben Chicagóban az *Aratás* című munkáját mutatták be. 1937 húsvéthétfőjén a debreceni Déri Múzeumban nyílt önálló tárlata, ahol a *Bánszki Tamás fametszetei* (Debrecen, 1937) című albumát is megvásárolhatták az érdeklődők. Utóbbi dr. Kanszky Márton ajánlásával jelent meg, és a művész hat metszetét (*Földeáki Madonna, Madonna, Angyali üdvözlet, Szent György, Immaculata, Golgota*) tartalmazza, melyek témái a megtestesülés és a megváltás. „A fa és a vas, a kéz és a lélek konszonanciája okozza azt, hogy Bánszki Tamás spirituális tartalma e képeiről, önkénytelenül is a maga teljes egészében kiárad, mert belőlük, a lélek szól a lélekhez!” – írta Kanszky az ajánlásban.

A II. világháborút követő időszakban, az iskolák államosítása (1948) után egy évig Debrecenben tanított. 1950–1951 között Földeákon volt pedagógus. 1952-től Szegeden és Makón is oktatott. Ez idő tájt több száz képet és grafikát készített. Fiatalabb korában az élénkebb színeket alkalmazta, később a finomabb, opálos színeket kedvelte. Leginkább akvarellképeket festett, melyeken főleg paraszti témákat, a népeletet és az alföldi tájat dolgozta fel. „Művészi meglátásban és kifejezőmódban egy gazdag élet és hűség süt át ezeken a képeken. S ez az élet és hűség azokhoz köti Bánszki Tamást, akiktől származik, alföldi, közelebről földéaki parasztjaihoz” – írta Lódi Ferenc a *Délmagyarország*ban Bánszki 1961-es szegedi kiállítása kapcsán. És valóban legmeghittebb munkái a falusi házak, utcaszínek. Szívesen idézte föl a régi cséplések hangulatát, a színes öltözötű lányok, asszonyok csoportját, a vizes edényekkel megrakott talicskákat, de ugyanígy a szénásszekér, vagy a kis batyujával arra ballagó csizmás parasztember is megörökítést nyer zsánerekyszerű alkotásain. Műveit az érzések, hangulatok, jellemrajzok és mozdulatok megragadása teszi élővé.

A grafikai technikák közül a rézkarc állt hozzá legközelebb, Debrecenben rézkarcoló műhelyt is alapított. Emellett ceruzarajzokat és fametszeteket készített. Szegeden a városi élet is nyújtott számára művészi élményt, de a Tiszaparton sétálva a folyó vize minduntalan a Földeákhoz hasonló Tápéra vezette. „...Szeged, Tápé s nyaranként még Földeák is: ez a három pont, melyek meghatározzák munkám területét...” – írta önéletrajzában.

Vallásos irányultsága okán templomokban is alkotott. Ő festette a debreceni Szent László-templom oltárképét, amely Szent Lászlót ábrázolja; az óföldéaki katolikus templom részére is készített oltárképét, és a debreceni Szent Anna-templom homlokzatát díszítő Szent Imre-szobor szintén Bánszki Tamás munkája.

1956-ban nyugdíjba vonult, de nem hagyott fel a művészi pályával. A szegedi Móra Ferenc Múzeumban többször is kiállították munkáit az 1960-as években. Ezek alkalmával számos grafikát ajándékozott a múzeumnak. 1964-től tagja lett a Képzőművészeti Alapnak.

Kevésbé ismert kisgrafikai munkássága, mely debreceni éveiben, főként az 1930-as években virágzott. Az Ajtósi Dürer Céh tagjaként számos megrendelést kapott a kör tagjaitól könyvjegyek készítésére. Az ekkoriban alkotott ex libriseiből és alkalmi grafikáiból többet is őriz az Országos Széchényi Könyvtár Térkép-, Plakát- és Kisnyomtatványtára, melyekből bemutatok néhányat.

Bánszki Tamás cserkész témájú rézkarc ex libriseket készített a sokáig Debrecenben élő, a cserkészmozgalomban aktívan részt vevő *Reisinger Jenő* (1908–1971) ex libris gyűjtő számára, a debreceni Ajtósi Dürer Céhet alapító neves műgyűjtő és bibliofil *Berei Soó Rezső* (1903–1980) botanikaprofesszor részére pedig annak 19. századi francia könyveibe szóló ex librist alkotott. *Dr. Dely István*nak, a helyi grafikai műhely tagjának is készített könyvjegyet, amelyen egy szántóvető embert ábrázol.

Bánszki Tamás fametszete

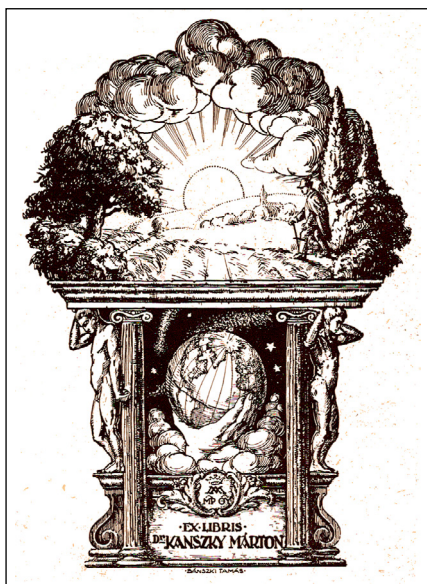
(OSZK Térkép-, Plakát- és Kisnyomtatványtár – Raktári jelzet: ExL.D/65)

Réthy István (1909–1988) – az Ajtósi Dürer Céh, majd a Kisgrafika Barátok Köre titkára – egyik ex librise kaszájára támaszkodó, megpihenő parasztembert mutat be. *Dr. Kanszky Márton* (1893–1959) piarista gimnáziumi tanár ex libriseit áthatja a mondanivaló mélysége és egyetemessége: az egyiken a földgolyó, a világegyetem, s benne az egyes ember mint vándor jelenik meg.

A *Kanszky család* részére szóló kisgrafikán feszület látható korpusszal, a Szentlelket jelképező galambokkal, a képen átsugárzik a megváltásba vetett hit, az Atya kegyelme és fényessége. *Lőkös Károly* könyvjegyén a tudás hatalma fogalmazódik meg: nyitott könyv szerepel lovassal, „A tudás fegyver, életharcban győzől ezzel” felirattal.

Az Ajtósi Dürer Céh tagjai számára Bánszki 1938-ban tagsági jegyet metszett, melybe biankós lapként az egyes tagok beírhatták a nevüket. Fametszetű alkalmi grafikája maradt fenn „Boldog karácsonyt kíván Nagy József!” felirattal a híres debreceni pedagógus, műgyűjtő *Nagy József* (1879–1962) nevére, melynek ábráján a Debreceni Református Kollégium épülete látható, esti fényben.

Bánszki Tamás önmaga számára is metszett, illetve karcolt több ex librist, úgynevezett *ipse fecit* lapot. Az „Ez az én könyvem! Bánszki Tamás” feliratú rézkarcon ismét a vándor motívuma jelenik meg, székely kapuval. Egy fametszetű ipse fecit lapon, szintén 1938-ból, származására utalóan egy parasztudvar látható galambdúccal, szénakazallal, a háttérben gémeskúttal.

Bánszki Tamás grafikai

(OSZK Térkép-, Plakát- és Képzőművészeti Múzeum – Raktári jelzet: Exl.K/82 ; Exl.B/203)

Bánszki nevére nem csak saját maga készített ex librist, a debreceni Nagy Ferenc grafikus is alkotott könyvjegyet számára, amely parasztházakat és az előtérben festőt ábrázol („Bánszki Tamás könyve”, 1938).

A festői realizmus és impresszionizmus képviselője Óföldrőken hunyt el, sírja a földesáki temetőben található. Festményei a debreceni Déry Múzeumban, a szegedi Móra Ferenc Múzeumban, valamint a makói József Attila Múzeumban tekinthetők meg. Magántulajdonban is jelentős mennyiségű Bánszki-mű található.

„A végtelenül szerényen és magányosan élt idős művészt mindenki tisztelte, szerette. Tamás bácsi úgy szórtá szét közöttünk finom lírájú akvarelljeit, mint egy leveleit hullató öreg fa, mely épp oly észrevétlen távozik a természetből, mint ahogyan ő elment most a mi körünkből” – e szavakkal búcsúzott tőle Szelesi Zoltán 1971-ben. Munkásságából halála után több helyütt is emlékkiállítás rendeztek, például Makón (1995, 2014), Földrőken (2008), Debrecenben (2014), Szegeden (2015). A sokoldalú művészre a hazai ex libris életben való részvétele okán is van miért emlékeznünk.

Főbb szakirodalmak:

Bánszki Tamás emlékkiállítás nyílt Debrecenben. = Magyar Kurír, 2014. március 20. <https://www.magyarKurir.hu/hirek/banszki-tamas-emlekkiallitas-nyilt-debrecenben> (2020.12.28.)

Berei Soó Rezső: *Az Ajtosi Dürer Céh grafikai kiállításai*. = Magyar Exlibris, 2. évf., 1936. 1. sz. 1–16. p.

Horváth Mihály: „Magyar táj, magyar ecsettel”. 2015. november 5-től 30-ig. = A szegedi Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár weboldala. <http://www.sk-szeged.hu/kiallitas1/-/content/”magyar-taj-magyar-ecsettel-734860> (2020.12.12.)

Horváth Mihály: *Olvasónk írta – 125 éve született Bánszki Tamás festőművész*. = delmagyar.hu, 2017. december 16. <https://www.delmagyar.hu/szeged-es-kornyeke/olvasonk-irta-125-eve-szuletett-banszki-tamas-festomuvesz-1429696/> (2020.12.28.)

Lődi Ferenc: *A mindennapi élet közelsége egy tárlaton. Bánszki Tamás kiállításáról*. = Délmagyarország, 51. évf. 1961. 208. sz. 9. p. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/15391/1/dm_1961_208.pdf (2021.01.02.)

Tamás bácsi akvarelljei a makói könyvtárban. = makohirado.hu, 2014. december 10. <https://makohirado.hu/2014/12/10/tamas-bacsi-akvarelljei-a-makoi-konyvtarban/> (2020.12.12.)

Tóth Ferenc, Dr.: *Bánszki Tamás, a földéaki népelet szerelmese*. = sulinet.hu, 2016. február 23. <https://hirmagazin.sulinet.hu/hu/muveszetek/banszki-tamas-a-foldeaki-nepelet-szerelmese> (2020.12.29.)

Vasné dr. Tóth Kornélia: *Múltunk neves ex libris gyűjtői*, Budapest, Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület, 2019. 86–87., 153–155., 172–174. p.

Harminc százalékkal több olvasó a MEK-ben

2020-ban (az előző évhez képest) harminc százalékkal emelkedett az OSZK által üzemeltetett Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) olvasottsága. A koronavírus-járvány első, tavaszi hulláma idején a növekedés aránya a hetven-nyolcvan százalékot is elérte.

A Könyvtár az év folyamán több mint 15 millió látogatást regisztrált az oldalon. A megújulás előtt álló, huszonegyezer kötetet meghaladó digitális adatbázisra most már naponta hatvanezernél is több olvasó kíváncsi. A leggyakrabban letöltött, magyar szerzőjű szépirodalmi kötetek között többnyire klasszikusok – Mikszáth Kálmán, Petőfi Sándor, Krúdy Gyula és Rejtő Jenő – művei szerepelnek. Az elektronikus könyvtárban Jókai Mór 217, Mikszáth Kálmán 78, Móricz Zsigmond 64, Krúdy Gyula 54, Karinthy Frigyes 53 és Kosztolányi Dezső 35 műve, illetve művének kiadása található meg.

A MEK tematikus digitalizálást tervez a 2021-től szolgáltatható művekből, így többek között olvasható lesz Brodarics István királyi kancellár Szentpétery Imre (1878–1950) által fordított és sajtó alá rendezett históriája a mohácsi vészről, George Bernard Shaw (1856–1950) Az ördög cimborája (fordította Mikos Lajos) és Heinrich Mann (1871–1950) Ronda tanár úr (fordította Kosztolányi Dezső) című alkotása is.

(Forrás: www.oszk.hu)

Pogány György

„A tudomány ekként rajzolja világát” II.

Doktoranduszok tanulmányai

Az Eszterházy Károly Egyetem és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzata, valamint a Doktoranduszok Országos Szövetsége Irodalomtudományi Osztálya 2017 szeptemberében hagyományteremtő szándékkal közös konferenciát szervezett doktoranduszok részére, és az elhangzott előadások legjobbjait gyűjteményes kötetben jelentette meg. (A konferenciakötetről a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2020/9-es számában olvashattak.) A sikeres rendezvényt 2020-ban újabb követte, és bővült a közreműködő intézmények köre: az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, illetve az MTA MAB Pedagógiai Szakbizottság Nevelésfilozófiai és Pedagógiatörténeti Munkabizottság is felsorakozott a szervezők közé.

„*A tudomány ekként rajzolja világát*” – *Irodalom, nevelés és történelem metszetei II.* című tanulmánykötetben az előző kiadványhoz képest jóval kevesebb közlemény látott napvilágot: az első kötetben megjelent tizenhat tanulmánnyal szemben ezúttal mindössze kilenc konferenciaelőadás kapott ilyen formában is nyilvánosságot. A mennyiségi csökkenés öröndetes módon nem járt együtt a minőséggel, az új kötet írásai maradéktalanul megvalósítják a jövő tudósnemzedékének színvonalas bemutatkozását és a szerkesztők szándékát, ajánlásuk szerint ugyanis a konferencia célja az, hogy „*a világ jelenségei iránti aktuális érzékenységén, a múlt értékeinek megbecsülésén és a szaktudományos ismeretek megosztásán túl, a jövő biztató lehetőségei felé*” forduljon.

A kötetben közreadott kilenc előadás tanulmánnyá szerkesztett változatának közös jellemzője az átgondolt témaválasztás, az alapos forrásismeret, a szakirodalom megbízható és korrekt használata és a metodikai újdonságok iránti fo-

gékonyág. A publikációk magas tudományos színvonalat képviselnek, melynek elősegítésében nyilván szerepe volt a lektoroknak is, akik a maguk szakterületének nemzetközileg is számon tartott művelői, és szakmai súlyukkal, tekintélyükkel mintegy fémjelzik a doktorjelöltek kutatási eredményeit. Három szerző (Szabó Adrienn, Szabó Roland, Szabóné Kozma Katalin) az előző tomusban is közölt gondolatgazdag írást, ám az új kötetben publikált dolgozataik még jobban kidomborítják kutatói habitusukat.

Héjjas Flóra *A felejtés ellen – Eger város kulturális emlékezete az emléktábla-állítás gyakorlatán keresztül* című értekezésében a kollektív emlékezés materializálódott monumentumait, az emléktáblákat elemzi. A kutatás támaszkodott nemzetközi példákra, így az angliai örökségvédelmi szervezet munkájára, illetve módszertanilag felhasználta a szerző Jakab Albert Zsolt Kolozsvár nyilvános tereinek szimbólumait tárgyaló munkáját. A modern történeti tudat a 19. században, a nemzetállam-építés idején született meg, és ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy a továbbadott múlt kollektív emlékezeti munka eredménye, és mint ilyen, formálni és alakítani lehet. Az emléktáblák állításának az volt (és ma is az) a célja, hogy a közösség szempontjából fontosnak ítélt személyek, események ne menjenek feledésbe. Ezért minden korszakban erősen ideológia- és hatalomérzékeny volt az emléktábla-állítás, és minden korszak igyekezett a megelőző időszak emléktábláit eltávolítani, a kollektív emlékezetet ilyen módon is irányítani. Ugyanakkor természetesen akadnak olyan személyek, események, akikre és amelyekre minden korszak egyaránt büszke, és általános egyetértés van a megítélésükben. A szerző Eger város emléktábláit elemezve megállapítja, hogy ebbe a kategóriába tartoznak az oktatáshoz és a neveléshez kapcsolódó monumentumok.

Kiss Dávid *Olvasóvá nevelés és a populáris irodalom – Eltérő irodalmi regiszterek szerepe a tanításban a Nemzeti alaptanterv tükrében* című közleménye napjaink oktatásügyének egyik fontos kérdéséhez, nevezetesen az iskolai kötelező olvasmányok és az olvasóvá nevelés problematikájához szól hozzá elméleti igénytel. A szerző célja az, hogy az „irodalom és a nevelés közös horizontjában vázolja fel azokat a paradigmaváltó törekvéseket, melyek egy hatékonyabb, a követelmények helyett a tanulót előtérbe helyező, befogadás- és olvasásközpontú, a mai elvárásoknak és igényeknek jobban megfelelő magyartanítást eredményezhetnek, szemben a kánon által meghatározott tradicionális irodalomoktatással.” A szerző végkövetkeztetése, hogy újra kell gondolni az iskolai irodalmi korpuszt, és be kell vonni az oktatásba a diákok által olvasott és körükben népszerű könyveket. A populáris és a klasszikus irodalom értékalapú szembeállítását részlegesen feladva, a szövegeket a befogadó és a mű relációján keresztül érdemes minősíteni, és az esztétikai érték mellett egyéb nézőpontok figyelembevételével lehet dönteni bizonyos művek tanításban, olvasóvá nevelésben betöltött szerepéről.

Pallos Zsuzsanna a magyarországi kódexek történetjének egy szeletét mutatja be *Könyves kapcsolatok a középkori Magyarország írott forrásaiban* című tanulmányá-

ban. A középkori könyvkultúra elsősorban az egyházon, főleg a szerzetesrendeken belül bontakozott ki, a szerző ezért elsősorban az intézményen belül keletkezett forrásokat tárgyalja, kitérve az egyetemi életre is. Vizsgálódási körébe bevonta a kölcsönzési feljegyzéseket, leltárakat, végrendeleteket, levelezéseket, továbbá felhasználta a legendákat is. A felhasznált források alapján a szerzőnek sikerült különböző kapcsolati köröket feltárni, és ezen kapcsolati körök révén kerültek jelentős számban Magyarországra könyvek a középkorban. A könyvek és a peregrinusok nagy mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar vallási felekezetek mint a magyar tudományosság képviselői bekapcsolódhattak a kortárs európai kultúra és tudományosság vérkeringésébe. Érzékletes példán, egy 13. századi zsol-tároskönyv sorsán, pontosabban a possessorokon keresztül tárja elénk a kapcsolati körök egymásra hatását. A kódex hosszú ideig Nagy Lajos király tulajdonában volt, és a szerzőnek sikerült nyomon követni sorsát egészen 1983-ig, amikor a Los Angeles-i J. Paul Getty Múzeumba, feltehetően végső helyére került.

Pelesz Nelli sajtó- és oktatástörténeti közleményt publikált: „*Diákok öröme*” – *A Magyar Tanítójelöltek Lapja*. A tanulmány a Szegeden 1926 és 1939 között megjelent periodikum történetét taglalja. A folyóirat sajátossága, hogy diákok írták, és egy eredetileg helyi kiadványból vált országos jelentőségűvé, a tanítói hivatás, professzió jeles megjelenítőjévé. A lap a tanítójelöltek számára teremtett fórumot, hogy a legkülönbözőbb műfajokban kipróbálják magukat. Pelesz Nelli a folyóirat kvantitatív, statisztikai jellegű elemzésével tárja fel a szerzők összetételét, írásaik legfontosabb jellemzőit, és ismerteti a megjelent cikkek irodalomtörténeti, politikatörténeti és neveléstudományi vonatkozásait. Végkövetkeztetése, hogy a lap kiválóan reprezentálta a tanítóságot foglalkoztató problémaköröket.

Simon Bernadett írása szintén sajtótörténeti vonatkozású: „[...] *ahg van olyan kicsi fészék, amelynek ne volna meg a maga hírlapja [...]*” – *A kiállítások alkalmából megjelenő lapok fejlődése a kezdetektől 1896-ig*. A 19. század közepén, illetve második felében kezdődtek a világ- és országos kiállítások, amelyeknek alapvető célja a civilizáció materializálódott emlékeinek bemutatása, kiállítása és a kereskedelmi kapcsolatok erősítése, a nemzeti büszkeség közösségi élményének demonstrálása. E kiállítások egyik sajátossága volt, hogy a rohamosan fejlődő sajtó rendszeresen hírt adott eseményeiről. Sőt, megszületett az alkalmi lapok sajátos típusa, a kiállítási újság. A szerző az 1873-as bécsi világiállítás lapját, a *Wiener Weltausstellungs-Zeitungot*, az 1885-ös budapesti *Országos Általános Kiállítás* kiadványát, a *Kiállítási Értesítőt* és az 1893-tól 1896-ig megjelent *Millennium* című lapot ismerteti. A kiállítási újságok elsődleges feladata a látogatóközönség tájékoztatása volt, és mint ilyenek, a kiállítási propaganda hatékony eszközeiként funkcionáltak. Egyszerre próbálták megszólítani a látogatóközönséget és a kiállítókat; hírek, beszámolók, cikkek kísérelték meg orientálni a publikumot. Az újságok legfontosabb bevételi forrása a reklám volt, amely hol konkrét hirdetésként, hol pedig cikkeknek álcázott fizetett közleményként jelent meg. Az általános bemutatást követően a szerző részletesen elemzi a *Millenniumot*,

bemutatja rovatait (Kiállítási ügyek, A vidéken, A külföldön, Vegyesek), illetve közérdekű közleményeit. A kiállítási lapok rendszerint a tárlatok időtartamának végéig éltek, bár volt rá példa, hogy tovább is megjelentek, a Millennium felismerte, hogy „az az újság, melyet egy nagy nemzeti esemény hozott létre, nem élhet tovább, mint maga az alkalom, a melynek létét köszönheti.”

Szabó Adrienn azon kutatók egyike, akik már az előző kötetben is publikáltak; akkor a hazai felsőfokú zeneoktatás kialakulásáról fejtette ki gondolatait. Mostani írásában egy részkérdést, nevezetesen a hazai zeneelmélettanár-képzés történetét ismerteti: *A magyarországi intézményes zeneelmélettanár-képzés története 1875 és 2018 között*. Sajtószerűségi módon az elmúlt évtizedekben bőséges szakirodalom foglalkozott az ének-zene tanár, illetve szolfézstanárképzés múltjával, viszont jelentőségéhez képest alig érintették a zeneelmélettanár-képzés történetét. A szerző rövid áttekintésben tisztázza, hogy mit ért a zeneelmélettanár fogalmán, eszerint a zeneelmélet a harmóniákkal, az egyes zenei stílusok jellemzőivel és a zeneművek formájával foglalkozik. Ebből következően zeneelmélettanár az a zenepedagógus, aki főiskolán vagy egyetemen készül föl a tantárgy közép- vagy annál magasabb szintű oktatására. A tanulmány a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen (és elődintézményei), illetve a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Karán folyó képzést tekinti át. Röviden ismerteti a tárgy többnyire zeneszerzőkből álló oktatóinak működését, az általuk írt tankönyveket és egyéb segédleteket, és kitér a mindenkor követelményekre. Bár a Budapesten és Debrecenben folyó képzés bemutatása a célja, mivel 1974-ig csak a fővárosban lehetett a képesítést megszerezni, a tanulmány terjedelmének nagy része a budapesti képzéssel foglalkozik.

Szabó Roland is bizonyos értelemben folytatja a korábbi kötetben közölt tanulmányát, a 2017-es konferencián *József Attila* két költeményét – *Holt vidék*, *Téli éjszaka* – elemezte. Mostani, meglehetősen hosszú című írásában – *Újabb problémafelvetések: Virtuális valóságok és fikciós terek határán. József Attila kései költészetének vizsgálata az égítést-motívumok által generált terek, testek és szubjektum-reprezentációk metszeteinek mentén. Néhány költeményhez kapcsolódó probléma felvetése* – a költő kései életművében felbukkanó csillag- és űrmotívumokat elemzi. A szerző a tanulmányban bemutatott versrészletekkel és a bennük megjelenített csillag- és űrképzetekkel megkísérelt további új értelmezéseket kidolgozni.

Szabóné Kozma Katalin úgyszintén a 2017-es konferencián bemutatott kutatásait vitte tovább, akkor Jakob Glatz (1776–1831) 1806-ban publikált erkölcsnemesítő könyvét, a *Die frohe Kindert* mutatta be. Ezúttal *Döbrentei Gábor* (1785–1851) két kiadásban (1829, 1845) is közzétett gyermekeknek szánt könyvét elemzi: *Döbrentei Gábor A' kis Gyula könyve című műve két kiadásának összehasonlító elemzése*. A szerző azt vizsgálta, hogy miként változott meg az olvasókönyv két kiadásában a gyermekekkel kapcsolatos elvárás. Kvantitatív tartalomelemzésnek vetette alá a szövegeket, és ennek során felhasználta *Shalom Schwartz* 1990-es években kidolgozott érték kategóriáit. A vizsgálat végkövetkeztetése az, hogy a

teljesítmény – benne a tanulási teljesítmény – és a családi, társadalmi biztonság mindkét kiadásban, pozitív és negatív esetben egyaránt szignifikáns összefüggést mutat egymással. A közlemény leszögezte azt is, hogy a fiúkkal és lányokkal szemben eltérő szerepelvárások jelentek meg a könyvben.

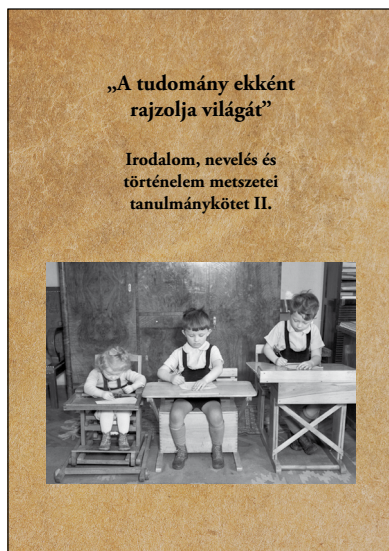
Takács Tímea dolgozatában báró *Mednyánszky Cézár* (1824–1857), az 1848–49-es forradalom és szabadságharc tábori lelkésze kapcsán hívja izgalmas nyomozásba az olvasót. A bukás után emigrációba vonult pap Ausztráliában aranyásással próbálkozott, majd visszatérve Európába, mindenben csalódva önkézével vetett véget életének. Halála után 1858-ban Londonban angol nyelven, nevének feltüntetése nélkül jelent meg emlékirata, amely számos kérdést vetett és vet fel. Ezeket mutatja be Takács Tímea *Történelmi- és fordítói hűség problematikája Báró Mednyánszky Cézár emlékezései és vallomásai, valamint Sárközi György Mint oldott kéve című regényének tükrében* címmel közreadott tanulmányában. Mivel hiányzik a szöveg kézírata, azt sem lehet megállapítani, hogy eredetileg milyen nyelven íródott. A kis példányszámban készült, ismeretlen nyomtatványt *dr. Óváry-Avary Károly* fedezte fel 1927-ben és 1930-ban magyar fordításban tette közzé, azonban sokan vitatták a munka történeti hitelességét, illetve Sárközi György bírálta a fordítás egyes megoldásait, szövegrészek kihagyását, fiktív levelek betoldását, valamint az erőtlen, vérszegény szöveget. 2001-ben a szabadságharcra vonatkozó fejezetet az angol eredetiből újra fordították. Takács Tímea ezeket hasonlítja össze, illetve Sárközi György regényét abból a szempontból vizsgálja, hogy milyen részeket emelt át az angol eredetiből, valamint miként ábrázolja *Görgeit* az író.

A gyűjteményes kötet kialakítása alapvetően megegyezik az első kötetével, de a tartalomjegyzék ezúttal nem közli a címek angol nyelvű fordítását, és a tipográfia is más. A könyvben található illusztrációk változó minőségűek, ami leginkább a nyitótanulmány tekintetében zavaró. Az egyes írásokat magyar és angol nyelvű tartalmi összefoglaló, valamint hashtagszerű kulcsszavak zárják. A kötet tanulmányait olvasva bepillantást nyerhetünk a tudományos utánpótlást foglalkoztató kérdésekbe, és megismerhetjük a friss, új kutatási eredményeket.

„A tudomány ekként rajzolja világát” : irodalom, nevelés és történelem metszetei 2.: tanulmánykötet: az OPKM, az MTA MAB Pedagógiai Szakbizottság Nevelésfilozófiai és Pedagógiatörténeti Munkabizottság, a DOSZ Irodalomtudományi Osztály, az EKE Egyetemi Hallgatói Önkormányzata, és az ELTE Egyetemi Doktorandusz Önkormányzat közös konferenciájának tanulmánykötete / szerk. Fodor József Péter, Mizera Tamás, Szabó P. Katalin. - Budapest : DOSZ Irodalomtud. Oszt. : OPKM, 2020. - 219 p. : ill. ; 21 cm

Elektronikus hozzáférés:

https://www.eltereader.hu/media/2020/08/dosz_atudomanyII_nyv.pdf

Hangtár – Hatvan évnyi gramofonlemez hallgatható meg online

Több mint 2600 digitalizált hangfelvétel vált szabadon hozzáférhetővé a nagyközönség és a kutatók számára a legújabb, Hangtár elnevezésű OSZK-s digitális adatbázisban. A 2021. január 22-én, A magyar kultúra napján elindult tartalomszolgáltatással több mint 150 órnyi archív hanganyag vált közkinccsé a Színháztörténeti és Zeneműtár gramofonlemez-gyűjteményének anyagából.

Az összeállítás tartalma számos műfajt ölel fel: legnagyobb részben szórakoztató zenét (katonazenét, operettet, filmdalokat, tánczenét, korai dzsesszt), kisebb részben magyar nótát, népzenei vonatkozású felvételeket – köztük a Patria néprajzi gramofonfelvételek sorozatának néhány lemezét – és klasszikus zenei hanganyagokat tartalmaz, de prózai hangdokumentumok is helyet kaptak a válogatásban.

Az eddig csupán a könyvtárban kutatható dokumentumok hat évtized magyar vonatkozású hanglemeztörténetét ölelik fel: magyar szerzők műveit, illetve előadók felvételeit tartalmazzák, amelyek az 1904 és 1962 közötti időszakban jelentek meg hazai gyártású vagy külföldi lemezeken. Maguk a felvételek 1902 és az 1950-es évek vége között készültek, de nem csak Magyarországon, hiszen a magyar előadóművészek régen is rendszeresen készítettek hanganyagokat külföldön, például a két világháború között Németországban vagy 1950 után Csehszlovákiában.

(Forrás: www.oszk.hu)

Oláh Róbert

A nemesi udvaroktól a városi iskoláig

Monok István legújabb könyvtártörténeti monográfiája

Az elmúlt évben megjelent számtalan új könyv bizonyítja, hogy pandémia idején sem hallgatnak a múzsák. Monok István legújabb kötete mutatja, hogy a bezárt könyvtárak és levéltárak ellenére sem lehetetlen kutatni, eljött az ideje a korábbi eredményeket új szempontok szerint áttekintő munkák megjelentetésének.

A bevezetésben elsőként azt vizsgálja a szerző, hogy a szerzetesi közösségekben tapasztalható humanista törekvések és a kegyes igyekezet hogyan készítették elő a terepet (a reformáció mellett) a római katolicizmus megőrzéséhez. Másrészt néhány példával illusztrálva felvázolja a protestáns kiadói és szellemi központok szerepét a 16–17. században.

A humanista és a protestáns olvasmányanyag mintázatait kutatva elsőként a könyvtárak tartalmi összetételének változásait tekinthetjük át. A nyugati keresztyénség keleti határán működő intézményrendszerünk alapvetően az európai könyvpiacra volt utalva, az ott megjelenő munkák foglalták el a hazai könyvtárak polcainak jelentős részét. Az importált olvasnivaló tematikus változása kimutathatóan követte a nyugat-európai kultúrtörténeti folyamatokat, a külföldi és a hazai könyvtárak összehasonlítása mindössze mennyiségi eltéréseket mutat. A század közepétől a magánkönyvtárakban egyre nagyobb a kegyes és humanista irodalom aránya, az 1530-as évektől indul növekedésnek a protestáns szerzők munkáinak mennyisége. A nyugaton végbemenő tematikus változásokat a 16. század végéig nagyjából naprakészen követték eleink, majd a 15 éves háború és a vallási ellentétek kieleződése miatt lassult a recepció üteme. A 18. századra, a rekatolizációs törekvések hatására a lemaradás gyakran több évtizedes, egyes könyvtárak esetében akár évszázados mértéket is öltött.

A reformáció korában élt értelmiségiek olvasmányélményében végbement változásokat az 1979-ben újjára indított *Adattár a XVI–XVIII. századi szellemi*

mozgalmaink történetéhez című sorozatban kiadott könyvjegyzékek alapján vizsgálja Monok István. Az intézményi könyvtárak és a magánkönyvtárak eltérő arcúlatáról például megállapítja, hogy századokon és felekezeteken átívelő jelenség volt az értelmiségiek azon törekvése, hogy bár maguk ismerték a felekezetek közti vitairodalmat, a közösséget annak egyben tartása érdekében megóvták a széthúzásra csábító olvasmányoktól. A 17. században a viták anyaga egyre nagyobb mennyiségben van jelen, különösen a szakmaspecifikus és az anyanyelvű kiadványok kárára. Luther és Melanchthon műveinek jelenléte a 16–17. századi könyvtárakban magától értetődően összekapcsolódik a külföldi egyetemjárás történetével. A 17. század közepére a könyvtárakban megcsappant a reformátori művek eredeti kiadásainak száma, előtérbe kerültek az őket értelmező munkák. Míg a fő- és köznemesség és a katolikus főpapság könyvtáraiban is akad néhány példa Luther és Melanchthon műveire, addig a jezsuita kollégiumokban inkább a velük vitázók és Melanchthon tankönyvei voltak jelen. Református magán- és intézményi könyvjegyzék viszonylag kevés maradt ránk, ám ezekben jellemzően inkább Melanchthon tankönyveit találjuk meg. A saját korában legjelentősebb könyvtárral rendelkező németújvári (ma: Güssing, Ausztria) iskola tanára és diák-sága a két teológus szinte összes művét elérhette. A legjobb helyzetben a német ajkú evangélikus városok polgársága volt e tekintetben. Összességében jellemző lehetett, hogy Luther kegyességi és Melanchthon humanista műveltséget közvetítő műveit szerezték meg a legtöbben. Keresettnek számított Melanchthon teológiai összegzést nyújtó *Loci communes* és a wittenbergi történelemszemlélet alapműve, a *Carion-krónika*. Kettejük közül egyértelműen Melanchthon nevével találkozunk gyakrabban az olvasmánytörténeti forrásokban.

Az elavult, a hagyományos, a modern és a nonkonformista olvasmányokról Monok István több részfejezetben értekezik. Felhívja a figyelmet arra, hogy az említett minőségjelzők használata a különböző szellemi irányzatok kutatásában számos csapdát rejt, példaként a karteizianizmus magyarországi recepcióját idézi fel. A 17. század közepétől a török megszállás, az ellenreformációs törekvések és az erőltetett németesítés miatt állandó fenyegetettségben élő protestáns felekezetek egyre ortodoxabbá váló attitűdje a 21. századból szemlélve önmagában nem a modernitás irányába mutat. Ugyanakkor az adott történelmi helyzetben segítette az üldözött közösségek túlélését. Megállapítását két esettanulmánnyal támasztja alá a szerző. Az elsőben az „egyházi–világi”, valamint a „nyugati, korszerűbb?” kérdéseket illetően jórészt fő kutatási területéről, a nemesi udvari könyvtárak olvasmányanyagáról állít ki látelvet. A főnemesi könyvtárak egyértelműen gazdagabbak, tematikusan sokszínűbbek, frissebbek voltak, mint a köznemeselek gyűjteményei, s ez a különbség az idő előrehaladtával tovább növekedett. A Magyar Királyság nyugati sávjára vonatkozó vizsgálat a főnemesi udvaroktól a városi polgári könyvtárakig ível. A nemesi dinasztiai (Bánffy, Batthyány, Nádasdy) országrésznyi birtokon támogatták-formálták egyházukat és annak

értelmiségét, közvetítve az európai műveltséget. A városok eltérő szellemi arculatára utalhat a legkedveltebb szerzők listája, amely másként alakult például a filippizmus és az irénizmus iránt is nyitott Kőszegen, mint az ortodoxabb olvasmányanyagot felmutató Sopronban vagy Ruszton.

A második fejezetben a közös olvasás és könyvhasználat háttérét tárja fel Monok István, a „közgyűjtemények” humanista és protestáns példáit citálva a mai értelemben vett nyilvános könyvtárak kialakulásáig vezetve olvasóit. Az ókorból örökölt, a környezet számára nyitott udvari könyvtárakra, a kollégák számára hozzáférhető tudóskönyvtárakra és a Luther által szorgalmazott városi (tanácsi) könyvtárakra a kora újkori Magyarországon is találunk példát. Konkrétabb elemzésre adnak alkalmat a hazánkban a 15. század elejétől felbukkanó „*et amicorum*” típusú bejegyzésekkel ellátott kötetek, amelyek egy-egy értelmiségi körről árulkodnak Pozsonytól az Erdélyi Fejedelemségig.

A harmadik fejezetben a protestáns iskolai könyvtárak tematikus összetételének változásait követhetjük nyomon. Összehasonlító elemzés keretében Trencsén, Besztercebánya, Németújvár és Brassó iskolai gyűjteményeit ismerhetjük meg. Monok István megállapítása szerint ahol volt egy adományozó patrónus, ott szép sorozatra bukkanhatunk klasszikusokból, tankönyvekből és humanistákból (Trencsén), máshol a városi könyvtárból leselejtezett régebbi kiadásokat kapta meg az iskola (pl. Besztercebányán). A korszak két legnagyobb oktatásban használt gyűjteménye a Batthyány család által támogatott németújvári és a szász polgárság által fenntartott brassói iskoláé volt – mindkét városban működött nyomda is. Brassóban a Honterus utáni időkben nem figyeltek a beszerzésre, elavult és nem feltétlenül az oktatáshoz kapcsolódó könyvek is bekerültek. Ezzel szemben Németújváron folyamatos volt a modern kiadások utánpótlása, részben a patrónusok és környezetük, részben a hitük miatt menedéket kereső külföldiek jóvoltából. A németújvári iskoláról terjedelmes önálló tanulmányt is közöl a szerző.

A negyedik fejezetben a protestáns városok könyvkultúrájáról kap áttekintést az olvasó a késő középkortól a 17. század második feléig. Megtudjuk, hogy a középkori elődöktől örökölt (káptalani, szerzetesrendi) könyvanyag általában tovább élt a protestánssá váló intézményrendszerben, s gyakran erre épültek az új felekezet olvasmányrétegei. A jelenség jól ábrázolható például Lőcse és Várad esetében. A hazai nyomdai kapacitás csekély volta miatt főként külföldi kiadványokat olvastak még ott is, ahol ideig-óráig működött egy-egy nyomdász vagy városi műhely. A humanista műveket (klasszikusok, tankönyvek) hamar követték a protestáns hitelveket terjesztő nyomdatermékek. Erdélyben (Brassó, Kolozsvár) inkább a humanista, a királyi Magyarországon (Bártfa) és a Hódoltság határterületén (Debrecen) inkább a lutheránus és kálvinista program szerint születtek az új kiadványok. Az európai könyvtártípusok a Kárpát-medencében is jellemzőek voltak, a nyugati határszéltől a dél-erdélyi szász városokig többfelé működtek városi (tanácsi) gyűjtemények. Az 1580–1680 közötti időszakról fennmaradt for-

rások elemzésével Monok István elsőként azt mutatja be, hogyan alakult a lutheránus közösségek körében az ortodoxia és a filippizmus (azaz: az irányzatokhoz besorolt kitüntetett szerzők műveinek) recepciója. Az erősen ortodox szellemiségű Sopron, Ruszt, a felvidéki bányavárosok és Lőcse, az erdélyi szászok lakta Beszterce és Brassó mellett a sokszínűbb Kőszeg és Kassa tűnik fel ellenpontként. Beszterce és Sopron összehasonlítása ugyanakkor arra mutat, hogy a Magyar Királyság területén élő polgárság olvasmánya kevésbé volt elavult, gyakorlatiasabb szempontok szerint válogattak. A nyugati határszélen élők könyvtáraiból kiszorulóban voltak az antik auktorok és helyettük a korban divatos szerzők erkölcsfilozófiai, politikaelméleti, földrajzi és történelmi tárgyú munkái jelentek meg. Míg a teológia területén Besztercén a 17. században erős visszalépés történik a 16. századi kiadványok felé, addig Sopronban a pietista szerzők jelenléte is kimutatható. A szepességi Lőcse esetében az ellenreformáció hatására megnőtt a lelki építő-vigasztaló teológiai munkák aránya, a pietista szerzők beszerzése mellett a 18. század elején megindult a tulajdonos hivatásához igazodó szakosodás is. A felekezeti és nemzetiségi szempontból vegyes lakosságú Kassán bár hazai viszonylatban termékeny nyomda működött, a hagyatékokban ennek alig találni nyomát. A napi vallásgyakorlathoz tartozó könyvecskék, iskolai auktorok, historikus és a városi adminisztrációt segítő munkák kerülnek többnyire a kutató elé.

Monok István a következő fejezetben egy kulturális emlékezhelyeket reprezentáló német kiadvány kapcsán az úgynevezett „Köztes-Európában” (*Zwischeneuropa*) élők könyvkultúrájában tapasztalható hasonlóságok és különbségek felvázolására vállalkozik. A 14–15. századra a Finnországtól az Adriáig húzódó területen is kialakultak a nyugat-európaihoz hasonló művelődési intézményrendszerek: egyetemek, uralkodói és főúri, valamint főpapi udvarok, a városokban pedig a német mintára szerveződő polgárság intézményei. E terület kultúrája alapvetően befogadó jellegű volt, az első nemzeti nyelvű kiadványok szinte mind a német városokból kiinduló reformáció hajtásai voltak. Jellemző volt a közös könyvhasználat is (városi könyvtárak, „*et amicorum*” típusú bejegyzések). Az említett terület külföldi egyetemeken képzett értelmisége hazatérve hasonló szellemiséget közvetített.

Epilógusként a reformáció ötszázadik évfordulóján, az Evangélikus Országos Múzeum jubileumi kiállítására készült szöveget olvashatunk, amely az evangélikus közgyűjtemények művelődésben betöltött szerepét mutatja be. A 16. századtól induló és napjainkig terjedő, elsősorban az iskolai könyvtárakra koncentrálnak eszmefuttatás számos tanulságot hordoz.

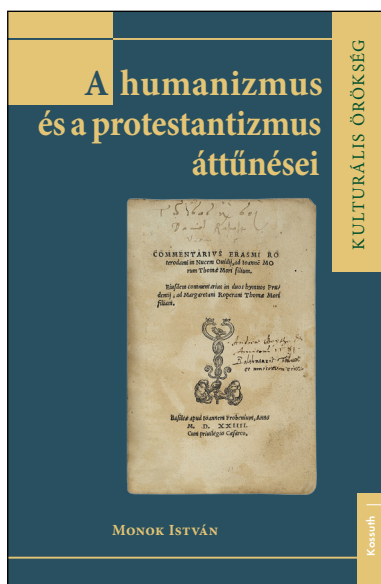
Terjedelmes irodalomjegyzék, valamint a használatot segítő személy- és helynévmutató zárja a kötetet. Illusztrációként a szerző archívumából válogatott címlapok, kéziratos bejegyzések, városmetszetek és portrék színesítik a kiadványt.

Kiemelt figyelmet érdemelnek a szerző összehasonlító elemzései. A közös európai örökség részeként értékelhető humanizmus jelenségeit széles körben

ábrázolja, Litvániától az Erdélyi Fejedelemségig számos országból származó példákra építve mondandóját. *Könyvtári (?) problémák* című kötetéhez hasonlóan a kutató-könyvtáros négy évtizedes tapasztalatával tekinti át a jelenségeket, olykor kíméletlen őszinteséggel. A kutatástörténeti összegzéseket esettanulmányok váltják, s mindeközben a szerző úgy aktualizálja a századokkal korábbi jelenségeket, hogy az általa írott művelődéstörténet az élet tanítómestereként működik. Ajánljuk azok számára is, akik a szerző számos tanulmányát olvasták már a kötetben tárgyalt egyes résztémákban.

A humanizmus és a protestantizmus áttűnései a Magyar Királyság és Erdély olvasmányműveltségében / Monok István ; [a mutatót összeáll. Budai-Király Tímea]. - Budapest : Kossuth ; Eger : EKE, 2020.- 396 p.: ill. ; 21 cm. - (Kulturális örökség)

Elektronikus hozzáférés: <http://real.mtak.hu/id/eprint/78372>

KÖNYVTÁRI INTÉZET

A MINŐSÉG LEGYÉL TE MAGAD!

Roll-up mint arculati elem, közepén a szlogennel kiegészített logóval

Kapcsolódó cikkünk a 3. oldalon kezdődik.

Nemzeti Kulturális Alap